

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
AYLIK YAYIN ORGANI

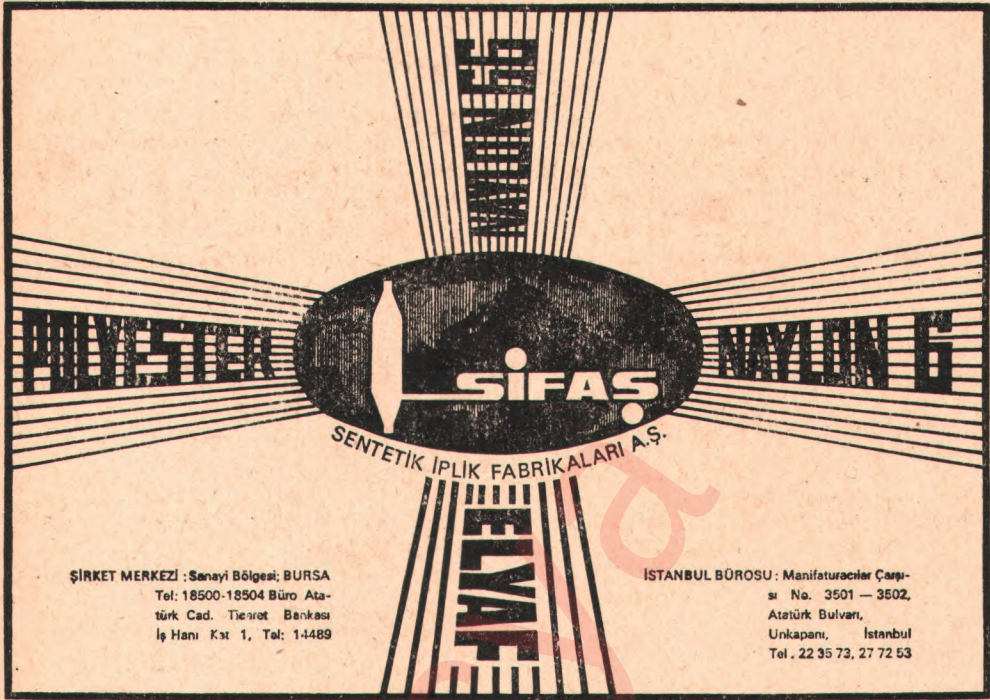
İKTİSAT DERGİSİ

MART 1975

SAYI 129

CİLT : 22

500 KURUŞ

ŞİRKET MERKEZİ : Sanayi Bölgesi; BURSA
Tel: 18500-18504 Büro Ata-
türk Cad. Tienrot Bankası
İş Hanı Kat 1, Tel: 1-4489

İSTANBUL BÜROSU : Manifaturacılar Çarşı-
sı No. 3501 — 3502,
Atatürk Bulvarı,
Unkapanı, İstanbul
Tel. 22 35 73, 27 72 53

Dikkat !

Daha evvel başka yerde basılan yazılara ücret ödenmez. Yazılarda ki fikirler yazarlara aittir. Cemiyeti ve dergiyi so-
rumlu kılmaz gönderilen yazılar basılsın veya basılmasın iade
edilmez.

Reklâm Tarifesi

Ön kapak içi		1250.— TL.
İç sahife		1000.— TL.
Arka kapak içi		1250.— TL.
Arka kapak		1500.— TL.

İKTİSAT DERGİSİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANIDIR

İktisaden zayıf bir millet fakrû sefaletten kurtulmaz; Kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; İctimai ve Siyasi felâketlerden yakasını kurtaramaz.

K. ATATÜRK

CİLT : XXII

MART 1975

SAYI : 129

Fiatı : 5 T.L.

Yıllık : 60 - 6 Aylık : 30 TL.

Cemiyet Adına Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Nihat BATUR

Genel Yayın Müdürü : Dr. Metin ÇAĞLAR

İdare Yeri : Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Telefon : 44 04 36 - 49 89 03 - 44 48 63

P. K. 599 Karaköy/İst.

Basıldığı yer : YENİLİK BASIMEVİ

İÇİNDEKİLER

2. Derginin Sesi		***
3. Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler		Ruzan YARAR
8. Piyasanın Düzenlenmesi Sorunu		Reha BAVBEK
13. Türkiye'nin Demografik Özellikleri Üzerine bir etüd		Tarhan YAMAÇ
18. Ücretlerin Kontrolü		Aytaç BARKOT
23. Esnek Kambiyo Hadleri		Çev. Dündar MURADOĞLU
29. Çıraklık Müessesesi		İbrahim KAZANCI
37. Sevk ve İdarede Ceza		Çev. Turgay BERKER

Derginin Sesi...

Sevgili Okurlar,

9-14 Aralık 1974 tarihleri arasında düzenlediğimiz «1 nci İktisatçılar Haftası» Cemiyet hayatımızda örnek bir çalışmanın başlangıcı oldu. Bu haftayla birlikte biz İktisatçılar ülkesinin içinde bulunduğu ekonomik sorunları eleştirerek bitaraf bir görüşle kamuya yansıtmaya çalıştık. Bu olumlu atılımımızdan cesaret alarak, dergimizin önceki sayılarında duyurduğumuz bir yazı yarışmasında şartlarını sizlere açıkladık. 20 Mayıs 1975 tarihine kadar yarışmaya katılanların «Türk Ekonomisinin Dar Boğazları ve Çözüm Yolları» konusundaki görüşlerini jüri heyetimizce değerlendirerek yararlı bir hizmet yapacağımıza inanıyoruz.

Aynı anlayış ve görüşle 5 Mayıs 1975 günü sunacağımız «Türkiye-Ortadoğu Ekonomik İlişkileri» konulu tartışmalı oturumumuzu İstanbul Ticaret Odası konferans Salonunda izleyebileceksiniz. 1975 yılında hızlanan Ortadoğu-Türkiye ilişkileri bu oturumumuzda; ihracat, ithalat, sanayi konuları işleneceği gibi direk işçi ve hizmet hareketleri yönünden de konu konuşmacılarca eleştirilecek. Ayrıca, oturumumuzda, son günlerde gerek siyasi gerekse ticari yönden ülkemize yakınlığı söz konusu edilen İran ve Libya gibi dostlarımızla ilişkilerimizin, uzun vadede her iki ülke yararına etkili olabilecek en iyi koşullarını aramaya çalışacağız. Ülkemizin bir taraftan AET içinde bulunuşu diğer yandan başta yukarıda anılan ülkelerle yeni yeni iş münasebetleri kurmaya çalışmanın AET içi ve dışı büyük aşama olacağına inanıyoruz.

5 Mayıs 1975 günü Türkiye-Ortadoğu ekonomik ilişkileri konulu oturumumuzda, Ülkemizi yüceltecek ve refah içinde bulunduracak koşulları arar ve tartışırken, İktisat kültürümüzün gereklerini tatbikat sahasında mesailerini derinleştirmiş meslektaşlarımızla birleş-tirmeyi en uygun yol olarak seçmiş bulunuyoruz.

Cemiyet Yönetim Kurulumuzun çalışma döneminin son faaliyeti olarak sunduğumuz bu teşebbüsün gerek ülkemizle, gerekse camiamıza müsbet sonuçlar sağlamasını dileriz.

Sevgi ve Saygılarımızla,

İKTİSAT DERGİSİ

Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler

Ruzan YARAR

Bugün dünya çapında bir yığın sorunla karşı karşıya bulunduğu bilinmekte ve çözüm bekleyen bu sorunların dünyayı bir bunalıma götürmesinden endişe edilmektedir.

Dünya ekonomilerinde görülen yavaşlama belirtileri, ülkelerin 1975 yılında 1929-30 döneminde görülen bunalıma kadar gidebileceğini göstermektedir. Dünya'daki ekonomik bunalım 2. Dünya savaşından beri bu derece büyük olmamış, şimdiye kadar bu kadar çok

sayıda ekonomi aynı zamanda benzeri dengesizliklere düşmemiştir.

Enflasyonu kontrol altına almak amacıyla bütün sanayici ülkeler kısıtlayıcı ekonomi politikaları uygulamaya başlamışlardır. Birçok üretim dalında kısıtlamaya gidilmesi sonunda işçiler işlerinden olmakta ve artan işsizliğin büyük bir bunalıma yol açacağı sanılmaktadır. Otomotiv endüstrisi kriz içindedir, **tekstil**, inşaat, turizm sektörlerinde duraklama olmuştur. Gıda maddeleri üretiminin yetersizliği de birçok az gelişmiş ülkeyi açlık sorunu ile karşılaştırmıştır.

Bugün Türkiye de çeşitli darboğazlara girmiş, finansman sorunları çıkmış, yatırımlar yavaşlamış, fiyatlar aşırı derecede artmış, döviz stokları erimeye başlamış, ihracat artışı yavaşlamış, ödemeler bilançosu açıkları hızla büyümüş, tasarruf potansiyeli zayıflamıştır.

Ekonomik hayata hakim olan bu karamsarlıklara rağmen, Batı ülkelerinde gelişme hızları düşerken Türkiye 1974 yılında % 7.5 gelişme hızını gerçekleştirmiştir. Tarımda % 6.9, sanayide % 8.5 büyüme hızı saptanmıştır.

FIAT ARTIŞLARI — ENFLASYON

Bütün dünyayı saran enflasyon sorunu 1970 yılları başında dünya

lkelerinde uygulanan genişleme politikalarının bir sonucudur. Aynı zamanda temel sınaı madde darlığı ve bu alanlarda beliren kartel eğilimler (zellikle petrol karteli), gıda malları üretiminde yeterli artışların sağlanamaması ve fiatlarının artışı, nüfus artışının devam etmesi, talepte ve bu yüzden harcamlarda meydana gelen artışlar önemli rol oynamaktadır.

1970'lerden önce gelişmiş ülkelerde yılda % 3-4 oranında bir fiat artışı olmakta, gelişen ülkelerde yıllık fiat artışları % 6-8 civarında tutulabilmekteydi. Bugün dünya piyasalarında sanayi mamulleri, temel sanayi maddeleri, tarım ve gıda malları fiatlarında meydana gelen artışlar, gelişen ülkelerde gelişmiş ülkelere oranla daha şiddetli enflasyonlara yol ağmıştır. Nitekim bir çok gelişen ülkede yıllık fiat artışı % 20 nin üstüne çıkmış, Türkiye dahil bazı ülkelerde % 30 u bulmuştur.

Ülkemizde de 1974 yılında 1973 yılında başlayan hızlı fiat artışları devam etmiş ve Türkiye % 30 enflasyon hızı bakımından dünyada başta gelen ülkeler arasında yer almıştır. Özellikle yılın 2. yarısından itibaren Türk ekonomisi dünya ekonomisinin olumsuz gelişmelerinden etkilenmiştir. Geçtiğimiz yıl dünya piyasalarındaki sana-

yi ve tarımsal ürünleri fiat artışlarının, ülkemize de yansıması, destekleme alım fiatlarının yükselmesi, gelir ve harcama artışları enflasyonu hızlandırmıştır.

DIş TİCARET

Geçtiğimiz yıl gerek petrolün yol açtığı ithal maliyeti artışları, gerek gelişen dünya enflasyonunu yavaşlatmak için daraltıcı ekonomi politikası uygulamaları dünya ticaretinin hızla azalmasına neden olmuştur. 1972 de % 13, 1973 de % 15 büyüyen dünya ticaret hacmi 1974 de ancak % 5 büyümüştür.

Dünya ticaretindeki eğilimler, Türkiye'nin diş ticaretine de yansı-
mıştır. 1974 n ilk yarısında ihracatımızda görülen olumlu gelişmeler, ikinci yarısında i fiatların diş pazarlara göre yüksek olması ve dünya talebindeki duraklamalar yüzünden gerçekleşmemiştir. Başta pamuk olmak üzere bir kısım tarımsal ürünlerimizin diş pazar fiatlarında önemli gerilemeler ve kararsızlıklar yüzünden tarımsal ürünlerimizin ihracatı duraklamış, buna karşılık sanayi ürünleri ihracatımız artmıştır.

1974 yılında 1532 milyon \$ a ulaşan ihracatımız geçen yıla göre % 16 oranında değer artışı gösterirken miktar olarak azaldığı dikkat-

ti çekmektedir. İthalatımız ise 1974 yılında hem değer hem miktar olarak önemli artışlar göstermiş, geçen yıla göre % 80 artarak 3.778 milyon \$ a varmıştır.

Dünya ülkelerinin cari denge durumlarında da 1974 de önemli değişiklikler olmuştur. Temel hammadde, gıda maddeleri ve petrol ithalatçısı ülkelerin ödemeler bilançosu açıkları artarken, bu ürünleri üreten ülkeler özellikle OPEC ülkelerinin ödemeler dengesi fazlalığı ve döviz rezervleri artmıştır.

OPES ülkelerinin dış ticaret dengeleri geçen yıla oranla % 340 artarak 22 milyar \$ dan 97 milyar \$ a çıkmıştır. Sanayileşmiş ülkelerin dış ticaret dengeleri açığı da geçen yıla göre % 219 artarak 21 milyar \$ dan 67 milyar \$ a çıkmıştır. Kalkınan ülkelerin (Türkiye dahil) cari denge açığı da % 117 artarak 12 milyar \$ dan 26 milyar \$ a çıkmıştır. Türkiye'nin dış ticaret açığı da bu yıl % 192 artarak 2.225 milyon \$ gibi çok yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

TEMEL MADDELER

Gelişmiş ve gelişen ülkelerdeki artan gelir ve sanai üretim dolaşısıyla tarımsal hammadde ve temel sanayi maddeleri talebi hızla yükselirken arz yeterince arttırıla-

mamış, sonuç olarak bu maddelerde fiat artışları ve darboğazlarla karşılaştırılmıştır. Temel madde piyasalarındaki fiat artışları, bir taraftan dünya çapındaki enflasyonu körüklerken diğer taraftan birçok ülkenin ödemeler bilançosu açıklarının artmasına sebep olmuştur.

Bugün gıda maddelerinde görülen darlık 1972 yılında dünya piyasasındaki hareketlere bağlıdır. 1972 yılında tarımsal üretimdeki azalmaya karşılık artan talep ancak stokların kullanılması ile karşılanabilmiş ve bu yıl içinde görülen fiat artışları düşük oranlarda seyretmiştir. 1972 yılında stokların fazla kullanılması nedeniyle 1973 yılında az stokla girilmiş ve 1973-1974 yıllarında tarımsal üretimde beklenen artışın sağlanamamasına karşılık gelişmiş ülkelerdeki aşırı talep yükselmeleri, spekülâtif para hareketleri tarım ürünlerinin fiatlarında önemli yükselmeler meydana getirmiştir. Şeker, soya, buğday gibi tarım ürünlerinin fiatı yükselirken temini de güçleşmiştir. Sanayi temel maddelerinden de alüminyum, kalay, çinko'nun fiatları yükselirken bakır, pamuk, yün fiatlarında düşme olmuştur.

PARA PİYASASI

Uluslararası para sistemi geçtiğimiz yıl içinde istikrara kavuş-

turulamamıştır. Doların devamlı değer kaybına karşılık mark ve frank'ın değeri artmış, para kurları kambiyo borsalarında dalgalanmaya bırakılmış, altının resmi fiatı kaldırılmış, Arap ülkelerinin ellerindeki dolarlar (Petrodolar) önemli bir sorun haline gelmiştir.

Petrol fiatlarının 3 misli yükseltilmesiyle 1974 yılından itibaren petrol tüketicisi ülkelere petrol üreten ülkelere para akışı başlamıştır. Böylece petrol ihraççısı olan ülkelere nüfusları kalabalık olan ve gelişme çabalarına girişmiş bulunanlar sanayileşmenin temelini atmışlar, nüfusları az yatırım imkanları sınırlı bulunan ülkeler ise fazla gelirleri ile gelişmiş ülkelerde yatırım yapmaya ve 3. Dünya ülkelerinin gelişmelerine yardım etmeye girişmişlerdir. Batı ülkeleri önceleri Arap dolarlarını kendi ülkelerine çekmeye çalışmışlardır. Halbuki bugün büyük kısmı ABD ve Avrupa bankalarına giden petrodolarların yeniden dolanımına (recycling) girmesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Özellikle ABD ve Almanya'da milyarları bulan Arap dolarları ters tepkiler doğurmakta, bazı çevreler Arap sermayesine karşı kısıtlayıcı tedbirlere gidilmesini istemektedirler.

Türk para piyasası da geçen yıl olumlu gelişmeler göstermemiştir. 1974 de enflasyonla birlikte ortaya çıkan finansman darlığı sorununu özel kesim yatırımlarının gerilemesinde önemli bir rol oynamıştır. Tüketim harcamalarının artışıyla beraber halkın tasarruf meylinin düşmesi, mevduat artışının azalması ve kredi hacminin yetersizliği özel kesimi finansman darlığı ile karşı karşıya bırakmıştır.

Emisyon hacmi 1974 yılında geçen yıllardan daha yüksek bir oranda (% 32) artmıştır. Merkez Bankası tarafından tedavüle çıkarılan banknotlar kamu kesiminin ve kamu harcamalarının finansmanında kullanılmıştır.

Döviz stoklarının da rahat kullanılması sonucu Türk ekonomisinin bir süre kurtulduğu döviz dar boğazı yeniden ortaya çıkmış ve ekonomik gelişmeyi tehdit eden engellerin başına geçmiştir.

Türk parası da geçtiğimiz yıl birkaç kez yapılan devalüasyonlarla bazı yabancı paralar karşısında % 13 ile % 29 arasında değişen oranlarda değer kaybına uğramıştır.

1975 DE BEKLENEN GELİŞMELER

Dünya ekonomik konjonktürünün 1975 sonundan önce düzelmi-

yeceği ve olumsuz etkilerinin birkaç yıl daha devam edeceği sanılmaktadır. Bununla birlikte 1975 yılı içinde 1974'e nazaran belirli bir iyileşme beklenmektedir. Batı ekonomilerinde olumlu ve etkili tedbirlerin uygulanmaya başlaması ekonomik duraklamanın azalacağı, hammadde fiyatlarının daha düşük düzeyde oluşacağı ve enflasyon artış hızının yavaşlayacağı kanısını vermektedir.

Türkiyenin içinde bulunduğu belirsizlik ortamı yüzünden kalkınma hızının yavaşlamasından, fiat artışlarının devam etmesinden ve tasarrufların azalmasından endişe edilmektedir. Döviz kıtlığı sorunu ve ithalattaki yüksek artışların de-

vam etmesi Türkiye için 1975'in ikinci yarısında ödeme güçlükleri ortaya çıkaracaktır. Türkiye'nin yatırım malları ithali için elindeki döviz rezervlerinin yetersiz kalacağı ve bu nedenle 1975'ten sonra işçi dövizlerine ve belki de dış yardıma muhtaç olacağı öne sürülmektedir.

Bu durumda bütün ümitler ihracat imkanlarının geliştirilmesine bağlanmıştır. 1975 yılı sonuna doğru dünya ticareti yeniden gelişme dönemine girerse ve Türkiye fiat artışlarını belirli bir dengeye kavuşturabilirse Batı ve Orta Doğu ülkelerine ihracat potansiyelinden daha olumlu bir şekilde yararlanabilir.

Piyasanın Düzenlenmesi Sorunu

Reha BAVBEK

Fiat artışları ve bu artışların önlenmesi çareleri bahis konusu olunca polis tedbirlerin bir çare olmadığı yargısında hemen hemen herkes birleşmektedir. Genel olarak fiat yükselmelerinin arz ve talep dengesizliğinin sonucu ortaya çıktığı diğer bir deyişle bu yükselmelerin ya arz yönündeki azalma veya talep cephesindeki artış sebebiyle görüldüğü bilindiğine göre, hastalığın tedavi çaresinin de arz

veya talep miktarlarını ayarlamak olduğu, talebi artan veya arzı azalan ürünlerin dengeyi bulacak şekilde arzının sağlanmasıyla, fiatlardaki yükselmelerin azalacağı hiç olmazsa duracağı daima ileri sürülmektedir. Ekonominin ana kuralına dayalı bu esaslara itiraz etmek ve geçersizliğini savunmak tabii mümkün değildir.

Ancak bu tedbirlerin alınmasının, arz ve talep dengesinin sağ-

lanmasının söylendiği kadar kolay olmadığı da ortadadır. Talebin artması veya arzın kısılması nedeniyle fiyatları artan bir ürünün, üretiminin arttırılması, ürünün cinsine göre uzun bir süreye belki büyük yatırımlara veya birbirile ilişkili çeşitli ekonomik tedbirlerin alınmasına bağlı olacaktır. Bu arada fiyatların düşürülmesi gayesiyle talebin azaltılmasını sağlayan tedbirlerin alınması, geniş halk kitlelerini ilgilendirdiğinden hiçbir zaman cazip bir tedbir olarak görülmemiştir.

O halde fiyatı yükselen ve piyasada bulunamayan bir ürünün arzının normale çevrilebilmesi için zamanında tedbir alınsa dahi mutlak surette uzunca bir süre beklemek gerekecektir.

Piyyasanın düzenlenmesi zorunluluğu

Kanaatimizce asıl önemli konu bu intikal süresinde devletin piyasayı düzenleyici bazı tedbirler almasının lüzumlu olup olmadığıdır.

Devlet, kıtlığı görülen ve fiyatları artan herhangi bir ürünün bollaşmasını sağlayacak, üretimi arttırıcı tedbirleri almak veya o ürünü ithal etmek için teşebbüse geçmekle yetinmeli midir? Bu takdir-

de bekleme süresinde tüketici yükselen fiyatlarla başbaşa mı bırakılacaktır?

Arz ve talep dengesinin işlemesi kadar bu dengenin bozulması halinde piyasada aşırı kazanç hırsları ile anormal stok hareketlerinin ve karaborsanın ortaya çıkması ve esasen mevcut dengesizliğin suni bir şekilde arttırılmasının da olağan sayıldığı malûm bulunduğuna göre, piyasada devletten başka koruyucusu olmayan tüketici grubu bu tertiplerle mücadelede yalnız mı bırakılacaktır? Hatta arz ve talebin miktar olarak hemen hemen eşit olması halinde dahi mevcut dengenin arzı elinde bulunduranlar tarafından bozulması arzın suni şekilde daraltılarak fiyatların istenilen yüksek kâr marjlı hadde çıkarılması da daima mümkün bulunmakta ve memleketimizde olduğu şekilde teşkilatlanmamış bir tüketici kitlesinin böyle tertipler karşısında ya tüketimden vazgeçmesi veya istenilen yüksek fiyatı ödemesi gerekmektedir.

Arz ve talep dengesinin tamamen doğal şekilde ticaret serbestisi nizamı içerisinde sağlanmasının mümkün olduğunu esas olarak kabul etmekle beraber, ticaret serbestisi kavramına, büyük tüketici gruplarının zararına piyasayı baskı altında tutmak ve sadece

fazla kâr etmek gayesiyle yapılan stoklar, arzı esasen mahdud bir ürünün cari ve alışılmış kâr hadlerinin üstünde bir kaç misli kâr ile satılması, depolarda mevcut malın müşteri seçerek arzu edilen şahıslara el altından devredilmesi, kıtlığı görülen bir malın satılabilmesi için yanında sürümü olmayan başka malların da alınmasının şart koşulması, fatura dışı açıktan para talep edilmesi gibi normal ticari usuller dışındaki ticaret şekil ve usullerini sokmaya imkan görülmektedir. **Kaldı ki, satışların fatura ile yapılmasını, satış şekil ve usullerinin nizama sokulmasını düzenleyecek, hileli satışlara mani olacak tedbirlerin getirilmesi de piyasa düzeninin sağlanması için gereğine şüphe bulunmayan hususlardır.** Böyle bir ihtiyaç duyulduğunda, her arz ve talep dengesizliğinde derhal ortaya çıkan bu gibi halleri önlemek, tüketicileri koruyucu tedbirler almak devlete düşmektedir. Bu tedbirlerle bir taraftan tüketicinin yararı korunurken bir taraftan da piyasada normal bir piyasa ahlakının ve düzeninin yaratılması sağlanmış olacaktır.

Yasakların cezai müeyyidelerle birlikte konmaması halinde bu yasaklara uyulmayacağı da bilinen bir gerçek olduğuna göre piyasanın düzenlenmesinde mutlak surette **cezai müeyyidelere dayanan bir**

tedbirler camiasına ihtiyaç olduğu belirlenmektedir.

Mevcut olanaklar

Piyasanın düzenlenmesinde ve tüketicinin korunmasında cezai müeyyidelerle takviye edilmiş tedbirlere ihtiyaç olduğu anlaşılınca halen meri mevzuatımızda bu gayeyi gerçekleştirecek hükümlerin bulunup bulunmadığının araştırılmasında fayda vardır.

Evvela mevzuatımızda bu konuda toplu hükümler getiren özel bir kanunun bulunmadığına işaret etmeliyiz. Hernekadar 1940 yılının ocak ayında Resmi Gazetede yayımlanan ve halen yürürlükte bulunan 3780 sayılı Milli Korunma Kanununad bu konuda ayrıntılı hükümler mevcutsa da bu kanunun uygulanması, fevkalâde hallerin mevcudiyetine ve bu halin Bakanlar Kurulunca tesbit ve ilânına bağlı olduğundan 16.9.1960 tarih 5/322 sayılı kararname ile uygulamadan kaldırılan bu kanundan yeni bir Bakanlar Kurulu kararı olmaksızın yararlanmak olanağı mevcut değildir. Diğer taraftan adigeçen kanunun 1. maddesinde sayılan fevkalâde hallerin, umumi veya kısmi seferberlik, devletin harbe girmesi ihtimali ve Türkiye Cumhuriyetini de alâkalandıran yabancı devletler arasındaki harp haline münhasır olması

da bu kanunun yeniden uygulama alanına intikalini sınırlamaktadır.

Bunun dışında piyasanın düzenlenmesi ile ilgili hükümlerin çeşitli kanunlarda muhtelif maddeler halinde dağılmış olduğunu ve tatbiki yetersiz bulunduğunu görüyoruz.

Bu kanunların şüphesiz en önemlilerinden biri 3003 sayılı Endüstriyel Mamulatin Maliyet ve Satış Fiyatlarının Kontrolü ve Tesbit Hakkındaki Kanun'dur. Bu kanun, Sanayi Bakanlığını lüzum görülen mamullerin maliyet ve toptan satış fiyatlarını kontrol ve tesbit etmeye ve bu maksatla işletme ve idare şartlarını, umumi iktisadi vaziyetlerini buna dair evrak ve vesikalarını tetkike yetkili kılmıştır. Ayrıca kanunun 2. maddesinde memleket içinde tüketicilecek malları 1. maddeye göre tesbit edilmiş olan toptan satış fiyatlarından fazlaya satan müessese sahipleri ile yetkili şahısların bir aydan bir seneye kadar hapis ve 500 liradan 5000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacaklarına dair hüküm de mevcuttur.

1580 Sayılı Belediye Kanununun Belediyenin vazifelerini sayan 15. maddesinin 2.12.1960 tarihinde değiştirilen 43. bendinde: Ete, ekmeğe, yaş meyve ve yaş sebze ile odun ve mangel kömürüne doğru-

dan doğruya ve kati lüzum halinde mahalli idare kurullarınca tasdik edilmek şartıyla diğer gıda ve zaruri ihtiyaç maddelerine toptan ve perakende azami satış fiyatları ve yaş meyve ve sebzeye münhasır olmak üzere kâr hadleri tesbit etmek ve icabında 5490 ve 1050 sayılı kanunlar hükümlerine bağlı olmaksızın bu maddeleri satın almak, satmak, stok etmek veya belirli bir kâr haddi dahilinde satın aldirmek, sattirmek ve ihtiyacı olanları maksada göre dağıtmak üzere bir fon tesis ederek tanzim satış mağazaları kurmak hayatı ucuzlatacak sair tedbirleri almak; keza aynı maddenin 16. bendinde de azami satış fiyatları ve kâr hadleri tesbit edilen maddelerin satışa arz edilmesini veya satıştan imtinâ edilmesini, kaçırılmasını saklanmalarını veya satılmadığı halde satılmış gibi gösterilmesini menetmek de belediyelerin görevlerine dahil edilmiştir.

Genel olarak bu konuya değinen bazı hükümler de pazarlıksız satış mecburiyeti hakkındaki 3489 sayılı kanunda mevcuttur. Bu kanunda tüketicinin korunmasını sağlamak üzere pazarlıksız satış yapılmasına ve etiket mecburiyetine dair hükümler bulunmakta ise de, 1938 yılında yürürlüğe giren kanun müeyyide yönünden kifayetsizdir.

Diğer taraftan son aylarda fi-

atlarla ilgili bazı tedbirlerin itti-hazına mesnet olarak 1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanunun alındığı müşahade olunmaktadır. Adı geçen kanunun 1. maddesinde Bakanlar Kurulunun hangi hususlarda tedbirler almakla görevli bulunduğu açıklandığına göre, bu kanuna dayanarak 1. maddede belirtilmeyen piyasanın ve fiatların düzenlenmesi ile ilgili kararlar alınmasının hukuken mümkün olamayacağı kanısında olduğumuzu da belirtmek isteriz.

Muhtelif kanunlarda çeşitli hükümlerin mevcudiyetine rağmen uygulama alanında tesirli bir mukabele ve tedbirin bulunmadığının müşahade edilmesi de bu hükümlerin yetersiz olduğunu göstermektedir.

O halde sorunun çözümlen-

mesi için herşeyden önce konuyu etraflıca kapsayan bir kanuna ihtiyaç olduğu gerçeğini kabûl etmek gerekmektedir.

S o n u ç

Özetlemek gerekirse, arz ve talep dengesizliğinden doğan fiat yükselişlerinin önlenmesi, aynı nedenle zuhur eden ürün kıtlıklarının bertaraf edilmesinin esas olarak arzın talebe göre ayarlanması ile kabil olduğu görülmekle beraber devletin bu politikasını sürdürürken piyasayı düzenleyici, ticaretin normal seyri dışına çıkan hareketleri önleyici tedbirler almasının ve bu tedbirlerin mutlak surette cezai müeyyideye dayanmasının gerektiğine ve bu tedbirlerin mevcut mevzuata müsteniden alınmasına imkan olmadığına inanıyoruz.

Türkiye'nin Demografik Özellikleri Üzerine Bir Etüd

Yazar Hakkında

1944 yılında doğmuştur. Orta ve lise tahsilini İzmir Özel Türk Kolejinde ve Kabataş Erkek Lisesinde bitirdikten sonra İ. Ü. İktisat Fakültesinden mezun olmuştur. Askerliğinin hitamını müteakib bir süre çeşitli müesseselerde çalışmış ve 1970-1971 yıllarında A. B. D.'de The American University'de Kompüter Sistemleri konusunda ihtisas yapmıştır. Üniversite tahsili süresince İngiltere, Almanya ve Finlandiya'nın önde gelen işletmelerinde stajlar görmüş olup İngilizce ve almanca bilmektedir. Halen İ. Ü. İşletme Fakültesinde doktora öğrencisidir.

Tarhan YAMAÇ

Genç cumhuriyetin müstakbel yöneticileri ve gelecek nesillere hesap verecek sorumluları olarak son yüzyılda ulusça geçirdiğimiz ilginç evrimin «Türk İhtilâli», «Yeni Bir Millet Doğuşu», «Bir Mille-

tin Uyanışı» gibi çeşitli zaman ve şartlarda çeşitli çağrışımlar yaptığını görüyoruz. Türkiye'nin nüfus karakteristiğindeki değişimler belki de bu gelişmeler içinde en ilginç ve tetkike değer olanıdır. Yakıntı-

lar üzerine inşa edilen bir ülke teşkilatlanmış ve «On Yılda Onbeşmilyonluk» bir memleket haline gelmiştir. Bakınız o tarihten sonra Türkiye nüfusu ne gibi gelişmeler göstermiştir.

Tabii Nüfus Artışındaki Yüksek Gelişme Trendi

Türkiye nüfusunun 1935'den sonraki yüksek artış hızında önemli bir değişiklik olmamıştır. 1930'ların ekonomik güçlükleri ve harp yıllarının baskıları bir süre demografik yapı üzerinde menfi göstermiş ancak müteakip senelerde ülke nüfusunun tabii artış oranı yine yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Bu tarihlerdeki mukayeseli incelemeler, diğer ülkelere göre Türkiye'nin bu özelliğini kanıtlamaktadır (1). Binde 30-35 genel doğum oranı, binde 15-18 genel ölüm oranı sonucunda Türkiye nüfusu ortalama binde 15-17 civarında bir artış göstermiştir. Tabii nüfus artışı dediğimiz bu oran Hindistan ve Pakistan'da 1915-1940 yıllarında en fazla binde 14 olur, Japonya'da ortalama binde 14'ü geçmez ve yıllar itibariyle bir azalma trendi gösterir.

(1) Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları, Doç. Dr. Halûk Cillov, Sermet Matbaası, S. 418.

rirken Türkiye'de yukarıda da değindiğimiz üzere depresyon ve harp devresi dışında yüksek düzeyini ve devamlı artış özelliğini korumuştur. Türkiye nüfusunun 1935-1960 yılları arasındaki durumu Tablo I'de gösterilmiştir (2).

Tablo I

Türkiye Nüfusunun 1935-1960 Yılları Arasındaki Artış Özellikleri

Yıllar	Nüfus (Milyon)	Yıllık Safi Artış Oranı (Binde)
1935	16.2	16.0
1940	17.8	19.8
1945	18.8	10.7
1950	20.9	22.0
1955	24.1	28.6
1960	27.8	32.9

Bu vergiler nüfusumuzun hızlı bir şekilde arttığını belirlemektedir. Gerçi 1950-1970 döneminde doğum oranlarında bir düşme görülmekle birlikte ölüm oranlarında bu

(2) Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları,

Doç. Dr. Halûk Cillov, Sermet Matbaası, S. 420.

Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 1973-1977, T. C. Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı, S. 74.

devre zarfında müşahade edilen daha yüksek düzeyde bir azalma nüfus artış oranını ancak cüzi bir ölçüde etkilemiştir. Diğer bir de-ğişle, nüfus artışı hızı bazı yıllarda azalmakla birlikte genellikle öne-mini korumuştur. Millî istatistikle-rin tetkikinde Türkiye'nin en bariz özelliklerinden biri olan bu duru-mun yarattığı sorunların başında hiç şüphesiz iki önemli bir ölçüde istihdam açığı hasıl etmesi, ülke ekonomisi açısından mahzurlu olan yerleşme merkezlerinin çok denge-siz ve düzensiz bir şekilde büyü-mesine yol açması, ülke sanayiinin belirli bölgelerde aşırı toplanma-lara sebep olmasıdır. Plânlı ekono-mi düzeninin uğradığı başarısızlık-ların belki de en büyüklerinden biri olan bu durumun Üçüncü Plân Dö-nemi sonunda da önemli ölçüde değişmesi beklenmemektedir. Tür-

kiye'deki işsiz sayısı toplamı bütün Avrupa ülkelerindeki işsiz sayısın-dan fazladır ve iyimser tahminler bile işsizlik sorununun yirminci asır sonlarından önce çözümlen-meyeceğini göstermektedir.

Devam Eden Nüfus Artışı ve Refah Devleti Paradoksu

Konuyu faal nüfus diye vasıf-landırdığımız 15-64 yaş arası çağ nüfusu ve istihdam ile biraz daha somut bir şekilde karşılaştırarak in-celediğimiz zaman Türkiye nüfusu-nun bu grubunda cüzi bir azalma olmasına rağmen istihdam dışı ka-lan kütlenin önemini görebiliyoruz. Gerçekten, Tablo II'de belirtildiği üzere 1962-1972 devresinde faal nü-fusta ortalama % 14 oranında bir artış görünürken istihdam artış o-ranı ancak % 6 seviyesinde kal-mıştır (3).

Tablo II

Türkiye Faal Nüfusunda ve İstihdam Düzeyinde 1962-1972 Devresindeki Gelişmeler (Milyon)

Yıllar	15-64 Çağ Nüfusu	% Artışlar	İstihdam	% Artışlar	İstihdam Dışındaki Faal Nüfus
1962	15.9	100	12.5	100	3.4
1967	17.9	114	13.3	106	4.6
1972	20.4	128	14.1	112	6.3

(3) Yeni Strateji ve Kalkınma Plâ-nı, Üçüncü Beş Yıl, 193-1977,

T. C. Başbakanlık Devlet Plân-lama Teşkilâtı, S. 76.

Konuyu eksik olan sosyal güvenlik tedbirleri, çok dengesiz şehirleşme sorunları, sanayileşmenin mahzurlu gelişme karakteristikleri gibi açılardan incelersek ne kadar paradoksal bir durumla karşılaştığımız ortaya çıkmaktadır. Yukardaki sorunlar bir yana, sadece istihdamdaki gelişmelerin yakın bir tarihte önemli aşamalar göstermeyeceği ve faal nüfusta belirli bir azal-

ma olmayacağı göz önüne alınırsa bu konuda ciddi tedbirler almak için Tanrıların harekete geçmesini beklemekten başka hiç bir şey yapmadığımız ortadadır. Türkiye nüfusunu ve nüfus artış oranının diğer milletlerle mukayesesini gözden geçirelim. Tablo III'ün tetkikinde nüfusumuzun Avrupa'nın refah devleti seviyesine ulaşmış büyük ülkelerinin nüfuslarına yakın bir dü-

Tab'lo III
Türkiye Nüfusunun 1965-1970 Devresi İtibariyle Dünya Ülkeleri ile Mukayesesi (Milyon)

Yıllar	Amerika		Asya	Avrupa		
	ABD	Kanada	Japonya	Kuzey Avrupa	İsviçre	Norveç
1965	194.3	19.7	98.0	Finlandiya	7.7	3.7
1970	204.9	21.3	103.5	4.6	8.0	3.9

Avrupa Ortak Pazar Ülkeleri

Yıllar	Almanya	Belçika	Danimarka	Fransa	Hollanda	İngiltere	İtalya
1965	58.6	9.4	4.8	48.8	12.3	54.3	51.9
1970	60.7	9.6	4.9	50.8	13.0	55.5	53.6

Avrupa Diğer Avrupa Ülkeleri

Yıllar	Avusturya	İspanya	İsviçre	Portekiz	Türkiye
1965	7.3	31.9	5.9	9.0	31.4
1970	7.4	33.6	6.3	8.7	35.7

zeyi bulduğu görünmektedir (4). Konuyu nüfus artışları itibariyle tetkik edersek Türkiye'nin tabii nüfus artışı oranının bu ülkelerin çok ilersinde olduğunu görürüz (5). 1965-1970 devresinde doğal nüfus artış hızı Danimarka'da binde 4.6, İsveç'te binde 5.8, İngiltere'de binde 6.0, Yunanistan'da binde 9.3, A.B.D.'de binde 9.5 dolaylarındadır. Bu oran diğer Avrupa ve Ortak Pazar ülkelerinde, örneğin İspanya'da binde 11.2, Belçika'da binde 4.6, Almanya'da binde 6.0, Fransa'da binde 6.8, İtalya'da binde 8.5, Hollanda'da binde 10.8 iken Türkiye'de hâlâ binde 27.3 gibi yüksek bir düzeydedir. Tesirli eksojen faktörlerin nüfus hareketleri üzerindeki etkilerinin ancak on yılda belirli sonuçlar hasıl ettiğini göz önünde bulundurursak sorunun önemini ve ivedi tedbirler alınması gerektiğini kabul ettiğimiz takdirde teşebbüse geçmemiz için sarfedeceği-

miz fonların tahsisinde çok haklı sebeplerden hareket edeceğimiz açıktır. Türkiye nüfusunun çok hızlı artması ve ekonomiye kontrol edilemez bir yük teşkil ettiği gerçeği konusunda gerekli uyarılarda bulunmayan kimseler durumuna düşmek istemeyen yetkili ve aydınlarımızın ötedenberi çeşitli ikazlarda bulunduğu ve konuyu çeşitli şekillerde kamu oyununun tetkikine sunduğu izlenmektedir. Ancak, bu gelişmeleri düzenleyici tedbirlerde yetersiz kaldığı da bir gerçektir ve en kısa zamanda bu konuda reel girişimlerde bulunulması gerekliliğine bu ülkede düzenli ve huzurlu yaşamak ve geleceğe güvenle bakmak isteyen her yurttaşımızın iştirâk edeceğine kimsenin şüphesi olmamalıdır.

Bibliyografya

- (4) **Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 193-1977**, T. C. Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı, S. 74.
Main Economic Indicators, OECD Publication, 1974, S. 151.
- (5) **Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 1973-1977**, T. C. Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı, S. 73.

1. Cillov, Halûk, Doç. Dr. - Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları - Sermet Matbaası.
2. Main Economic Indicators — OECD - 1974
3. Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 1973-1977 -T.C. Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı- 1973.

ÜCRETLERİN KONTROLU

Aytaç Barkot : 1937 yılında İstanbulda doğdu. İlk ve orta tahsilini Kadıköy'de yaptı. Saint Joseph Lisesini ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Halen İstanbul Ticaret Odası Bağ . Kur Servisi şefidir. Fransızca ve İngilizce bilir Barkot evli ve iki çocuk sahibidir.

Aytaç BARKOT

Uzun bir süredenberi fiyatların devamlı olarak artma eğilimi göstermesi üzerine hükümet, hayat pahalılığını kısmen önlemek ve enflasyon tehlikesinin önüne geçmek amacıyla, mamûl madde teslim fiyatlarını kontrol eden bir mekanizmayı, Fiyat Kontrol Komitesini harekete geçirmiştir.

Ancak, fiyat kontrolü, aşırı fiyat artışlarının ve enflasyonist baskıların önüne geçmek için kendi başına yetersiz bir tebdirdir. Fir-

ma ve kuruluşları zam yapmağa zorlayan, piyasada enflasyona yol açan ve kontrol altına alınması gereken pahalılık sebeplerinden biri de, bugüne kadar işbaşına gelen hükümetlerin yeteri kadar üzerine eğilemedikleri aşırı ücret artışı talepleri konusudur.

I. Dünya Savaşından bu yana, birçok ülkelerde ücretlerin kontrolü sorunu ile meşgul olunmuş ve bu sorunun çözülmesi görevi özel kuruluşlara verilmiştir.

II. Dünya Savaşı ile hızlandırılan büyük sınaî gelişme ve işçi sendikalarının kuvvet kazanması, birçok ülkede millî ücret kontrol programları hazırlanmasına yol açmıştır. Daha I. Dünya Savaşında ABD'de kurulan «Millî Savaş Çalışma Kurulu» (National War Labor Board) sanayi uyuşmazlıklarının azaltılması ve grevlerin önlenmesi sorunlarının halli ile uğraşmaktaydı. II. Dünya Savaşında yeniden tesis edilen kurul esas gayretlerini ücret hareketlerinin kontrolüne tahsis etmiştir.

II. Dünya Savaşından sonra, özel ekonomik şartlar ve tazyikler, Batı Avrupa ülkelerinden çoğunu millî ücret politikaları veya ücret kontrol sistemleri uygulamaya zorlamıştır.

ÇEŞİTLİ METODLAR :

Ücretlerin kontrolü veya belirli istikâmetlere yöneltilmesinde kullanılan metodlar bir hayli farklıdır.

İsveç ve Danimarka gibi bazı ülkelerde sistem işveren sendikaları ile işçi sendikaları arasında, yüksek seviyede yapılacak müzakereler yoluyla tesbit edilmektedir. Bu oluşum içinde, merkezî plânlama büroları, Maliye Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlıkları, genellikle

le müzakerecilerle yakın temas ve ilişkiler kurmaktadır. Bu organlar müzakerecilerle gelecek yıllara ait ekonomik veriler hazırlamakta, meselâ prodüktivite grafikleri, ülkenin iç ve dış ticaret durumu hakkında bilgiler vermektedirler.

Diğer taraftan, ücretlerin ihtiyârî olarak tesbit edildiği Danimarka'da, işçi ve işveren sendikaları işkolu seviyesindeki müzakereler sonunda bir anlaşmaya varamazlarsa, hükûmet «arabulucusu» işe müdahale etmekte ve müzakerecilerle yeni şartlar teklif etmektedir. Taraflar yine anlaşmaya varamazlarsa, hükûmet kanunî yetkisini kullanarak tarafları mecburî tahkime zorlamaktadır. Bu ülkede sendikalar genellikle meslek sendikası niteliğinde oldukları için millî seviyede tek bir ücret pazarlığı yapmak ekseriya mümkün olmamaktadır.

İsveç'te sistem daha ihtiyârî ve gönüllü şartlar içinde işlemekte, müzakereci taraflar bir veya iki yıllık devreleri ve mavi yakalı işçileri kapsayan, millî seviyede ve sanayi çapındaki sözleşmeler için pazarlık etmekte ve hükûmetin mecburi tahkime başvurma yetkisi mevcut bulunmamaktadır.

Norveç'te ücretler genellikle tüm sanayii kapsayacak şekilde merkezî sendika federasyonu ile

işveren sendikaları arasında yapılan müzakerelerle tesbit edilmektedir. Eğer müzakereler uzar ve kesilirse veya grev tehlikesi başgösterirse, hükûmetin büyük ölçüde müdahale yetkisi mevcuttur.

1957 yılında Avusturya'da hükûmetin de işbirliği ile ücretleri ve fiyatları düzenlemek üzere ortak bir konsey kurulmuştur. Konsey tarafından kurulmuş alt seviyeli komiteler, teklif edilmiş yeni ücret ve fiyat artış taleplerini tetkik etmektedirler. Bu komiteler ücretleri, sendikaların ücret artışı talebinde bulunduğu sanayi kollarındaki prodüktivite artışlarıyla uygun düşecek şekilde düzenlemektedirler.

İşçi ve işveren sendikaları, Konsey kararlarını kabul edip etmemekte serbesttirler. Bununla beraber, İçişleri Bakanlığı, Konseyin onayını almadan fiyatlarını arttıran firma ve sanayilerin fiyatlarını kontrol etmek yetkisini haizdir.

Hollanda'da, sanayi kollarına göre ücret ve prodüktivite müzakereleri üçlü organlar arasında yapılmaktadır.

İngiltere'de, İşçi Hükûmeti üretimin arttırılması ile ilgili olarak millî ücret uygulamasına bazı istisnalar tanımış, bu cümleden olarak özellikle prodüktiviteyi arttırmakla ilgili plânlar ihtiva eden toplu iş

sözleşmeleri ile daha yüksek ücret artışları öngörülmesine cevaz vermiştir. Diğer taraftan, ihtiyarî «gelir kontrolü» sistemlerinin başarısızlığa uğraması üzerine İngiltere «ücretleri dondurma» zorunda kalmıştır.

ABD'de toplu iş sözleşmesi görüşmeleri, işçi ve işveren kuruluşları arasında, sınırları belirli bir coğrafi saha içindeki belirli meslek, firma veya işletme için yapılmaktadır.

ABD'de ücret politikasını düzenleyen organlar, özellikle «Ekonomik Müşavirler Konseyi» (Council of Economic Advisers) ücret artışı formüllerinde hayat pahalılığının esas olaarak alınmasına taraftar olmamaktadırlar. ABD Çalışma Bakanlığı ise ücret artışı müzakereleri esnasında millî prodüktivite formülünden sonra tüketici fiyatları indeksinin kısmen de olsa dikkate alınmasını tavsiye etmektedir.

Amerika'da da, Nixon yönetimi devrinde, aynı İngiltere'de olduğu gibi «ücretleri dondurma» yoluna gitmek zorunda kalınmıştır. Bu örnekler, özellikle sulh devrelerinde de, piyasa ekonomisinin geçerli olduğu demokratik ülkelerde, hükûmetin ücretlerdeki gelişmelere ne ölçüde müdahale edebildiğini göstermektedir.

Gelişme halindeki ülkelere bir göz atılacak olursa, hızlı bir ekonomik gelişmenin gerçekleştirilebilmesi için, söz konusu ülkelere bir çağında, hükümetlerin serbest bir ücret politikasına müdahale ettikleri görülmektedir.

BİZDEKİ DURUM :

Yurdumuzda, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı ile fiyat ve ücret «Ulusal Ücret ve Fiyat Daimî Özel Komisyonu» kurulması öngörülmüştür. Kısmen de olsa, gerçekleşmiştir diyebileceğimiz söz konusu komisyon; işçi, işveren, hükümet ve plânlama temsilcileri ile uzmanlardan oluşabileceği gibi, sırf bir hükümet kuruluşu olarak da çalışabilir. Komisyonun bir hükümet kuruluşu olarak vazife görmesi halinde de, işçi ve işveren temsilcilerinin kararlara iştirâk yetkisi olmamak, fakat görüşleri alınmak kaydıyla komisyon üyesi olmaları şüphesiz faydalı olacaktır. Ayrıca, üçlü temsile yer vermek ve aynı esaslara tâbi olmak kaydıyla, sözü geçen komisyona bağlı komiteler de kurulabilecektir.

Ancak, fiyatların kontrolü yetkisi, Türk Parasının Kıymetini Korumaya Hakkında 19 Sayılı Karar ile «Fiyat Kontrol Komitesi» ne verildiği için, yukarıda bahsi geçen komisyonun «Ulusal Ücret Daimî Özel

Komisyonu» olarak isimlendirilmesi ve görevinin, ücretlerin kontrolü yanında, ücret politikası ile ilgili diğer sorunların halli olarak tesbiti düşünülebilir.

Bununla beraber, fiyat artışları ücret artışlarını çok yakından ilgilendirdiği için, «Ulusal Ücret Daimî Özel Komisyonu»nun, görevini yaparken Fiyat Kontrol Komitesi ile çok sıkı bir işbirliği kurması gerekecektir. Bu çözüm şekli yerine, her iki organın da, Beş Yıllık Kalkınma Plânında öngörüldüğü üzere, birleştirilmek suretiyle tek bir komisyon halinde çalışması, neticeye daha süratli ve isabetli bir şekilde varılmasını sağlayacaktır.

Komisyon, işçi sendikalarının toplu sözleşmeler sonunda elde etmiş oldukları ücret artışını inceleyecek, ücret artışının tavanını tesbit edecek ve ücret artışları, Komisyonun onayından sonra yürürlüğe girebilecektir. Hattâ, fevkalâde hallerde, Komisyonun ücretleri dondurma yetkisi de bulunmalıdır.

Netice olarak denilebilir ki, Türkiyemiz için bu alanda teklif edilebilecek örnek, fiyatlarla birlikte ücretleri de kontrol, aynı zamanda ücret ve fiyat politikasını tesbit edebilecek, Devlet Plânlama teşkilâtı ile sıkı bir işbirliği yapacak ilgili Bakanlıklar temsilcileri, ilgili

uzmanlar ve istişarî nitelikte olmak üzere, işçi ve işveren temsilcilerinden kurulu üçlü bir organdır.

Ücret kontrol mekanizmasının en kısa süre içinde yurdumuzda da kurulması ve fiyat kontrolü yanında ücret kontrolünün de uygulanması zorunludur. Petrole ambargo konulması ve petrol fiyatlarının artırılması, Batı Avrupa ülkelerinde aşırı fiyat artışlarına ve enflasyona yol açmış, bu durum yurdumuzu da etkilemiştir. Bu itibarla, zaman geçirilmeden, ücretlerin kontrolü için gerekli çalışmalara başlanması icap etmektedir.

Kaynaklar :

- 1 — Millî Seviyede İşçi — İşveren İşbirliği (Prog. Dr. Nusret Ekin).
- 2 — Çalışma Meseleleri (Burhan Günergun - 10 Haziran 1972 tarihli Akşam Gazetesi).
- 3 — Gelecekte Ülkenin Ekonomik Yönetiminde Sanayi ve Sendikaları Katkıda Bulunmaya Çağıran İleri Görüşlü İngiliz Plânı (Frank Broad - İngiliz Basın Bürosu Bülteni «İngiltere'den Haberler»)

Esnek Kombiyo

Hadleri (*)

Çeviren : Dündar MURADOĞLU
(Merkez Bankası
Teftiş Kurulu Bşk.)

Sanayi ülkeleri, birçok ekonomist esnek kombiyo hâdleri sisteme başvurmayı övdükleri ve salık verdikleri için bu sistemi kabul etmiş olmayıp, söz konusu sistemi, daha önceleri sık sık ortaya çıkan parasal buhranlarda görüldüğü gibi, vakıaların baskısı ile benimsemişlerdir. Bununla beraber, bahis mevzuu buhranlar, daima nazariyatçıların, değişiklikleri geçici ve sert olabilecek, kolayca suçladıkları sabit parite kuralına dayanan bir sistemin mevcut bulunduğu bir parasal düzenin zayıf noktalarını açıkça göze çarpıcı bir biçimde ortaya ser-

mekteydi. Kısaca belirtmek istenirse, bu parasal düzeni «değişebilir pariteli sistem» deyiimi de tanımlamak mümkündür.

Bretton Woods Devrinin Sonu :

Enflasyon haddinin, para kirası düzeyinin ve konjonktürle ilgili çevrimlerin bir sanayi ülkesini diğerinden ayırt ettiği bir dünyada ödemeler bilânçosu dengesizlikleri, tabiidir ki altın-ayar kuralının

(*) **Dış basından alınmıştır.**

cari bulunduğu kesin dönemlere nazaran daha sık meydana gemektedir. Öyle ki, ne ödeme bilançoları açık veren, ne de fazlalık gösteren ülkeler, bu tür bir dengesizlikle deflasyonist (veya hal ve duruma göre enflasyonist) bir politika oluşturan sabit kambiyo hadli bir sistemden esinlenen ve doğru addedilen bir takım eski vasıtalarla mücadele etmeğe hazır değildir. Başka bir deyişle, söz konusu ülkeler ödemeler bilançosunun göstereceği gelişmeye göre para politikalarını başkalarına telkin edebilecek veya bundan vazgeçerek özerk bir para politikasını amaçlayarak iç konjonktür veya fiatlar düzeyi üzerinde etkili olabilecek durumda bulunmamaktadırlar. Aynı ülkeler, değiştirilebilir pariteli rejimde dengesizliği başka vasıtalarla ele almak gerekliliğini duymuşlardır. Ödemeler dengesi açık veren ülke bir defa, az çok tükenmiş bulunan, kambiyo rezervlerinin önemli bir kısmını başka yoldan sağladığı takdirde, ödünç alma olanakları ve daha çok sermaye ihracatı üzerinde tesis edilmiş bir kontrol dolayısıyla, sonuç olarak parasını devalüe etmek zorunluğunda kalmış olacaktır. Ödemeler dengesi fazlalık veren ülkeler ise, kendi cephelerinden, reevalüasyonla sonuçlanan ve yukarıda açıklananların tam tersi bazı tedbirler almaktadırlar.

Bretton Woods sisteminin kurucuları, Uluslararası Para Fonu üyesi ülkelere, ödemeler bilançosunun mutlak buyruğuna boyun eğmeyecek bir para politikası uygulayabilmeleri için sert pariteleri tâdi edebilmeleri imkânını tanımışlardır. 1930 yıllarındaki olaylardan fazlasıyla esinlenmiş olarak söz konusu ülkeler bu hususta özellikle devalüasyonları düşünmektedirler; gerçekten ödemeler bilançosu açık veren bir ülke, devalüasyonun ödemeler bilançosu açığını ortadan kaldırmakla sonuçlanacağı umudunu muhafaza ederek, likiditeye sahip iç ekonominin beslenmesi için para yatırmak suretiyle ödemeler bilançosuna ait eksi bakiyenin azaltıcı etkisini telâfi edebilir. Bretton Woods tarafından hiç hesaba katılmamış olan parite yükselişine ait âni değişikliğe karşılık olarak adı geçen kuruluş, kesinlikle istenmeyen bir sonuç olmasına rağmen, ilgili ülkenin merkez bankasına parite değişikliği yapmasını emretmiş, aksi halde yetkilerinin kaldırılacağı tehdidinde bulunmuştur. Bir reevalüasyon, spekülâtorlerin reevalüasyona gitme durumunda kalmış bulunan ülkelerin parasını piyasaya arz etmek suretiyle yoğun yabancı sermaye akımları meydana getirmeleri ve bunun sonucu özerk bir para politikasının uygulanmasını imkânsız hale koymaları tehlikesi yaratmaktadır; bunun netice-

sinde ise, merkez bankası ulusal para vücuda getirmek suretiyle arz olunan dövizleri satın almak zorunda kaldığından para kitlesinde pek istenmeyen bir şişkinlik meydana gelmektedir. Nietkim, ödeme bilânçoları fazlalık gösteren Federal Almanya ve Hollandanın, daha 1971 mayısında, ilk defa ve fakat geçici olarak esnek kambiyo hadleri rejimine geçmeleri bir rastlantı değildir.

Daha Kolay Para Politikası :

Böyle bir rejimle bir ülke ekonomik faaliyetin veya fiatların, kararlılığına, durulmuşluğuna yönelik bir para politikasını uygulayabilecek durumda bulunmaktadır. Söz konusu ülke nisbeten enflasyon haddinin ya sıfıra eşit veya en azından dünyanın diğer yerlerinden daha düşük bulunduğu bir tür kararlılık adacığı teşkil etmektedir. Bunun için iki neden vardır: Önce, daha evvel de işaret edildiği gibi, merkez bankası hiç bir şekilde döviz satın almak suretiyle dolambaçlı yoldan tedavüle para sürmek zorunluğunda değildir; bundan başka, ithal edilen mamullere ait yüksek fiatların doğrudan doğruya iç kökenli aynı malların fiatlarına intikali önlenmiş veya en azından azaltılmıştır. Gerçekten, mademki enflasyon haddinin dış memleket-

lere nazaran çok daha az olduğu bir «kararlılık adacığı»na ait paranın kambiyo haddinde, bu ülkenin ödemeler bilânçosunun fazlalık göstermesi gibi bir özelliğın sonucu olarak, yükselme eğilimi vardır, o halde ithal edilen ürünlere ait fiatlardaki yükselişin söz konusu ülkede kansıması ya hiç gerçekleşmiyecektir veya bu yükseliş, her halükârda, dışarıya göre çok daha hafif olacaktır. Bu hususu örneklemek istersek Federal Alman markını gösterebiliriz. Yapılan hesaplara göre Federal Alman markının kuru, dünyanın diğer ortalama denklige sahip paralarına nazaran 1974 ağustosunda, 1972 nihayetindeki seviyesinin % 14 üstüne çıkmış bulunmaktaydı ki bunda hiç kuşkusuz Federal Almanyanın, özellikle düşük oranlı bir enflasyon kaydetmesinin payı vardır.

Zaten şu da müşahede edilmektedir ki, kambiyo piyasalarında paralarının değeri düşen ülkelerde, fiat konusunda dış etkenlerin doğrudan doğruya aktarılan tesiri güçlenmiş bulunmaktadır.

Bununla beraber, bu haller esnek kambiyo hadlerine karşı bir delil olarak öne sürülemez. Gerçekten şu hususu da hatırlamak gerekir ki, düşük bir kambiyo haddine kaymak suretiyle yapılacak yeni bir değişiklik şeklindeki çözüm kesin-

likle sabit bir kambiyo haddi değişikliği olmayıp, sadece bu hadde sert bir düşüşü ifade etmektedir. Böyle bir çözüm, bir yandan dış fiyatların yükselmesinin iç piyasayı daha fazla etkilemesine engel olmamakta; diğer yandan, bir devalüasyonun beklemesi - ki başka bir ülke parasının reevalüe edilmesi ile aynı anlama gelmektedir - yoğun bir spekülâtif sermaye akımı yaratmaktadır. Bu hareketler hiç bir risk arz etmemektedir, ancak vukuu muhtemel en kötü şey devalüasyonun gerçekleşmemesidir. Buna mukabil esnek kambiyo hadleri rejiminde, bir defa spekülâtörler kambiyo zararları şeklinde yeteri kadar bir vergi ödedikleri takdirde, piyasalardaki spekülâsyon, büyük riskler bulunması dolayısıyla ve şayet sert parite değişiklikleri de bekleniyorsa, çok sınırlı olacaktır. Aynı zamanda şunu da gözlemek gerekir ki, vâdeli piyasada, spekülâtörler arasındaki işlemlerle ilgili olarak, esnek kambiyo hadleri rejiminde spekülâsyonların önemli bir kısmının geliştiği bölümde, sözleşmelere ait vâdelerin hulûlü ile peşin muamelelerin cereyan ettiği piyasada çok mühim alım satımlar yapılmamaktadır; yalnız vâdeli kur ile vâdeli sözleşmeye dayanan tahvillerin vâdesi sonunda uygulanan peşin kur arasındaki fark ödenmektedir; bunun mümkün olmaması ha-

linde ise peşin işlemlerin yapıldığı piyasada hiç bir muamele cereyan edememektedir. Buna karşılık devalüasyon dolayısıyla bir spekülâsyon yapılması peşin olarak yabancı paraların yoğun şekilde satın alınmasını gerektirir.

Yeniden uygun bir parite bulmak gibi güçlüklerin de eklendiği, âni devalüasyonlar yöntemine ilişkin bu sakınca gözönünde tutulduğu takdirde ülkelerin, öncekinden daha düşük yeni bir parite saptamak yerine, kendi paralarına ait kambiyo haddini serbest bırakmayı tercih etmelerinin nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Bu konuda İngiltere bir örnek teşkil etmektedir, nitekim adı geçen ülke, 1972 haziranında - ki bu dönemi mevcuttu ve ayrıca bu değişiklikler geniş bir çalkalanma payı dahilinde meydana gelmişti - sterlini dalgalanmaya bırakmıştır. Ödemeler bilânçosu açık vermek eden ülkeler için, esnek kambiyo hadleri rejiminde değişebilir pariteler sistemi sayesinde özerk bir para politikası uygulamak daha kolaydır.

Dalgalanma Bir Enflasyon Etkeni midir?

Şu husus bilinmelidir ki esnek kambiyo hadlerinin tatbikinden beri sanayi ülkelerinde enf-

lasyon oranı çok yükselmiştir ve A. Birleşik Devletlerindeki nazariyatçılardan hiç biri enflasyonun hızlanışını bu parasal sistemin uygulanmasının sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Bu husus pek açık değildir. Kuşkusuz, paraları değer kaybeden ülkelerde, ithal olunan ürünlerle ilgili pahalılık bir enflasyon etkenidir; bununla birlikte, bir paranın dış kıymetinin düşüşü mutlaka diğer paraların dış değerinde bir yükselişe teka-bül eder, bu da ilgili ülkelerde fiyatların artmasının kösteklenmesine yardımcı olur; bundan başka, bütün dünyadaki enflasyonun hızlanmasında esnek kambiyo hadlerinin rolü bulunduğu söylene-
mez.

Belki de esnek kambiyo hadleri rejiminde, parasal düzenin gevşemesi olgusu bunun en iyi delilidir. Tabii bu doğrulama katı, değiştirilemeyen bir kambiyo hadleri sistemi ile esnek kambiyo hadleri sistemi arasında bir karşılaştırma yapıldığında geçerlidir. Esnek kambiyo hadleri sistemi değişebilir pariteler sistemi ile mukayese edildiği takdirde bu doğrulamanın kesin olmadığı görülmektedir, ancak şu husus da inkâr edilemez ki yukarıda anılan delillerde bir derece gerçek payı vardır ve hiç değilse geçmişte olaylar sözü edilen biçimde ger-

çekleşmiştir. Zaten günümüzde, esnek kambiyo hadleri sistemi ile meydana gelen parasal düzen veya yöntemde bir gevşeme olduğu hızlanmasından söz konusu sistem sorumlu tutulamaz; para otorite-lerini her türlü imkân ve tedbir-leri kullanarak kendisi ile müca-deleye zorladığı oranlara varmış bulunmasının güçlü nedenleri var-dır, başka bir deyimle, esnek kambiyo hadleri rejiminde de enflasyon, belli bir parasal düze-ni veya yöntemi mecburen kabul ettirmektedir.

Yedek Çözüm Yok :

Parasal düzen, ekonomik ev-remi içinde geliştiği koşulların değişikliklerine uyarak yönünü tâ-yin etmelidir. Sabit pariteli bir sis-tem, ödemeler bilânçosu açık ve-ren ülkelerdeki maliyet ve fiyatlar seviyesini, iş gücü kullanımını çok ciddi şekilde tehlikeye sokmadan, daha ziyade düşürmek mümkün olduğu ve ödemeler bilânçosu fazlalık gösteren ülkeler parasal genişleme suretiyle kambiyo re-zervlerinin büyük miktarda artma-sına karşı tepkide bulunmağa ha-zır oldukları zaman ideal sayılır. Bu koşulların neler olduğu bugün için belli değildir ve zaten bunları yeniden saptamak olanağı da pek yoktur. Sonuç olarak, kambiyo hadlerinde yeniden değişiklik yap-

maktan başka çare bulunmamak tadır. Uazariyelere paralel olarak tecrübeler de, değişken kambiyo hadleri sisteminin değiştirilebilir kambiyo hadleri sistemine tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bünyesindeki bir paraya ait paritenin, o ülkedeki rezervler düzeyinin değişikliği türünden bir gösterge esasına göre ufak düzeltmelerle ayarlanabildiği «crawling peg» sisteminde olduğu gibi, kambiyo hadlerini tâdil edebilme imkânını denyen, az veya çok us-

talık gösteren, fakat biraz yapma ve uygulanması gerçekten güç bazı sistemler tasarlanmıştır. Yeni bir parasal düzen yaratılması daima belirsiz bir tarihe bırakılmış ve bizler, merkez bankalarının aracılıkları ve parasal birlikler teşkil eden belirli ülkelerin toplanıp birleşmeleri ile tamamlanan esnek kambiyo hadleri sistemi kabullenmek zorunluğunda kalmışızdır. Bu sisteme alışkanlık ne kadar fazla olursa, onun da o kadar uzun ömüre sahip bulunma talihi vardır.

Çıraklık Müessesesi

İbrahim KAZANCI

Küçüklerin iş başında eğitilmesi ve yetiştirilmesine yüzyıllardan beri önem verilmektedir. Esnaf ve sanatkârlar küçük çocukları alır, yanlarında çalıştırarak iş başında eğitirlerdi. Bunlara, bugün olduğu gibi, çırak denmekteydi. Çıraklar fiilen iş başında çalışmak suretiyle teorik ve pratik olarak iş öğrenirler, çıraklık okullarının olmasına rağmen çıraklık müessesesi yaşamaktadır.

İşte biz bu yazımızda günümüzdeki çıraklık müessesesinin durumundan söz etmek, tarafların hak ve borçlarından, tatbikattaki aksaklıklardan kabil olduğu nisbette söz etmek istiyoruz.

Bir sanat ve mesleği öğrenmek gayesiyle bir işverenin işyerinde ya da ustanın yanında fiilen çalışan kimseye çırak; bu ilişkiye de çıraklık ilişkisi denir.

ÇIRAKLIK LİŞKİSİNİN DÜZENLENİŞİ

Çalışma mevzuatımızı meydana getiren kanunlar arasında çıraklık ilişkisini düzenliyen özel bir kanun yoktur. Çeşitli nedenlerle henüz çıraklarla ilgili özel bir kanun çıkarılmamıştır. Tasarrı halinde beklemektedir. Ancak dağınıkta olsa hukukumuzda bu ilişkiyi düzenliyen hükümlere rastlanmaktadır. Bugünkü durumuyla Borçlar

Kanununda, 1475 sayılı iş kanununda ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar kanununun münferit olarak çıraklık ilişkisinden söz eden hükümlere rastlıyoruz. Borçlar Kanununun hizmet akti bab'ında 313, 318, 330 ve 340. ncı maddelerinde çıraklık ilişkisinden söz edilir. Düzenlemeyi yapan bu maddeler incelendiğinde sözleşmenin mahiyeti (çıraklık mukavelesi) ortaya çıkmaktadır. Borçlar kanunu 318 de «Küçükler veya mahçurlar ile yapılan çıraklık mukaveleleri tahriiri yapılmış ve usta ve velâyeti haiz kimse yahut sulh hakiminin muvafakatiyle vasi tarafından imza edilmiş olmadıkça, muteber değildir...» denmekte ve ayrıca sözleşmede bulunması gereken hususlar sıralanmaktadır.

SÖZLEŞMENİN ÖZELLİKLERİ :

1. Yazılı yapılmayan çıraklık sözleşmeleri hükümsüzdür. Sözleşmenin yazılı olması şekil şartıdır.

2. Sözleşmenin taraflarca imzalanmış olması gerekir. Taraflardan birisi usta (ya da işveren) diğeryse çırağın velâyetini kullanmak yetkisine sahip olan babası (yahut annesi) veya varsa vasi-dir. Çırak olarak çalıştırılacak kişi ya küçük (MK. 14 vd.) ya da hacredilmiş (MK. 355 vd.) kişidir. İş-

te bu nedenle küçüklerde velayeti kullanmak hakkına sahip olan baba, ya da anne; eğer hacredilmiş ise vasinin ve onunla birlikte vesa-yet makamının (sulh hakiminin) muvafakatının bulunması gerekir.

3. Çıraklık sözleşmesinde esas gaye çırağa iyi bir mesleki terbiye vermek ve onu mesleki icraya elverişli hale getirmektir. Yani sözleşmenin esas unsuru ustanın (işverenin) sanatı (iş) itina-yla çırağa öğretmesidir. Çırağın borcu ise, işverene olan itat ve sadakat borcu yanında teoriden pratiğe geçerken işverenin işini yapmasıdır. Buradaki iş yapmayı çırağın teorik bilgilerini uygulama olanına sokarken iş yapması olarak düşünmek gerekir. Bu şekildeki bir üretim kişiler arasındaki hukuki ilişkinin anlamını etkilemez.

4. Çırağa ücret ödeme zorunluğuyoktur. Esas olarak bu mecburiyet olmadığından ve sözleşmenin de unsurunu teşkil etmediğinden sözleşmede bu konuya açıklık kazandırılmalıdır. Zira konu çırağın sosyal güvenliğiyle yakından ilgilidir.

5. Çıraklık sözleşmesi nev'i şahsına münhasır bir akittir. Hizmet aktinden farklıdır.

6. Çıraklık sözleşmesinde tecrübe müddeti (hilafına hüküm yoksa) iki haftadır. Bu müddet

zarfında taraflar birgün önceden ihbar etmek şartıyla sözleşmeyi feshedebilirler. (BK. 342/2).

7. Hizmet akti hakkındaki hükümler kıyasen çıraklık aktininde tatbik olunur (BK. 313).

Borçlar Kanunundaki hükümlerin çıraklık sözleşmesinin umum hükümleri mahiyetinde olduğunu, çıraklık aktinin hizmet aktinden farklı olduğunu belirtmiştik. İşte bu farklılıktan dolayıdır ki, ferdi hizmet ilişkilerini düzenliyen 1475 sayılı yürürlükteki iş kanunda çıraklık ilişkisi istisnalar kısmında yer almıştır. Yani 18 yaşını bitirmemiş olan çıraklar iş kanununun istisna hükümleri içinde sayılmıştır. (1475 mad. 5/6). Kanun koyucu kişilerin çırak adı altında çalıştırılmalarında bir sınır çizmek istemiştir. 18 yaşını bitirmiş olan çırakların iş kanunu hükümlerinden faydalanmaya başlayacaktır. Burda dikkat edilecek nokta sadece 18 yaşını bitirmiş olmaktır (Evlenmeyle kazanılan rüşt ve kazai rüşt dikkate alınmaz). (**) İşveren veya us-

ta çıraklık sözleşmesinin kendisine yüklediği borçlar yanında iş kanununun işverenlere yüklediği borçları da yüklenmiş olacaktır. Diğer taraftan çıraklık sözleşmesiyle çalışan kişiler sendikalara üye olamayacağından ve dolayısıyla toplu iş sözleşmesi hükümlerinden faydalanamayacağından 18 yaşını bitiren çıraklar bu, haklardan da faydalanmaya başlayacaktır.

Diğer taraftan 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 3. ncü maddesinin 2 ncı fıkrasının (B) bendinde "Özel kanunda tarifi ve nitelikleri belirtilen çıraklar hakkında, çıraklık devresi sayılan süre içinde analık, maillük, yaşlılık ve ölüm sigortasıyla bu kanunun 35 ncı maddesi hükümleri uygulanmaz" denmektedir. Bu duruma göre, belirli sigorta kollarıyla yani hastalık, meslek hastalığı ve işkazası sigortası kollarıyla sınırlı olarak sigortalı sayılmıştır. Konu hakkındaki te reddütler zaman zaman kurum genelgeleriyle giderilmeye çalışılmıştır. Halen tatbikatta çıraklar çıraklık devresince sınırlı olarak sigortalı sayılmakta, sigorta primleri kendilerine ödenen ücret üzerinden primleri alınmaktadır. Burada yeri gelmişken bir noktayı belirtmek isteriz. Bilindiği gibi Sosyal Sigortalar Kurumu tatbikatta sadece çıraklık sözleşmesini yeterli bulmakta, sözleşmenin mahiyetini in-

(**) **Doktrinde 18 yaşını bitiren çıraklarla, ilgili sözleşmenin hizmet aktine dönüşüp dönüşmediği hususu tartışılmalıdır. Biz bu durumda iş kanunun tüm hükümlerinin uygulanması gerektiği düşüncesindeyiz.**

celemeden, aktin üstün vasfına bakmadan yapılan işin çıraklık sözleşmesine konu olup olmayacağı araştırılmadan çalışanları çırak olarak kabullenmektedir. Bizce bu tatbikat sosyal güvenlik açımızdan sakıncalıdır. 506 sayılı kanunun amacına ve toplum gerçeklerine aykırı düşmektedir.

Tatbikâta çıraklık müessesesi-nin yozlaştırıldığı işgücünden faydalanılmak üzere işyerine alınan kişilerin çırak adı altında çalıştırıldığı gerçektir. Bu, gerçek karşısındaiş hayatının denetimiyle uğraşanlarve sosyal güvenlik müesseselerimiz yozlaştırma hareketlerini ve konuyla ilgili istismarları asgariye indirmek içingerekten titizliği göstermelidirler.

ÇIRAK ÇALIŞTIRIRKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR :

Çırakların işe alınmaları ve çalıştırılmaları sırasında dikkate alınması gereken hususlar vardır.

1. Bunların başında 1961 Anayasasının «Kimse yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayan bir işte çalıştırılmaz» hükmüyle çocukların çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar prensibi gelir.

2. On iki yaşını doldurmamayan çocuklar fabrika ve imalâthanelerde, iş kanunu kapsamına giren işlerde çalıştırılmazlar. «12 yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalâthane gibi hertürlü sanat müesseseleri ile maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı memnudur.» (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu mad. 173)

3. On altı yaşını doldurmamayan çocukların hangi işte olursa olsun 8 saatten fazla çalıştırılması yasaktır. İlkokula gidenlerin çalışma saatleri okula engel olmayacak şekilde düzenlenir, ders saatleri toplamıyla çalışma saatleri toplamı 8 saati geçemez (1475/67).

4. On altı yaşını doldurmamayan çocuklar ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmazlar (1475/78).

5. Sanayiye ait işlerde 18 yaşını doldurmamayan çocukların çalıştırılması yasaktır (1475/69).

6. On sekiz yaşını doldurmuş çocuklar işe alınırken (işin mahiyeti önemli değildir) işe elverişli olup olmadıkları sağlık raporuyla tesbit edilmeli ve her altı ayda bir doktor kontrolünden geçirilmelidir (1475/80). Çalışamaz raporu olanlar çalıştırılmaz.

7. Çırağa geceleri ve hafta tatili günlerinde iş verilmez (BK. 330).

KONUNUN YORUMU

Çalışma mevzuatımız içinde çıraklarla ilgili özel bir kanunun çıkarılmamış oluşu, mevzuatı meydana getiren kanunlar içinde dağınık bulunan hükümlerin düzenlemesinde kafi gelmemesi nedeniyle uygulamada çıraklık konusunu yozlaştırdığı ve istismarlarının önlenmediği bir gerçektir. Diğer taraftan acemi ve çocuk yaştaki işçilerin çırak olduğu, yapılacak olan çıraklık sözleşmesini üstün niteliği, sanat ve mesleğin öğretilmesidir. Bu nedenle sözleşmeye verilen ada değil gerçek çalışma ilişkisine bakarak bir kimsenin çırak veya işçi olduğu sözleşmeye verilen ada bakarak kişiler arasındaki hukuki ilişkiyi değerlendirmek yanlış bir tutum olacaktır. Temennimiz çıraklarla ilgili özel kanunun bir an evvel çıkarılarak statülerinin düzenlenmesidir.

Konuya açıklık kazandıracağı düşüncesiyle konuyla ilgili enson çıkmış olan bir Yargıtay kararını ve eski bir kararı buraya alıyoruz.

T. C.

YARGITAY

ONUNCU HUKUK DAİRESİ

Esas No : 1974/5703

Karar No : 1974/6922

Mahkemesi : Eskişehir İş Mahkemesi

Tarihi : 2.10.1974

No : 459-507

Davacı : Ali Orak adına Av. Yahya Yelken

Davalı : Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü adına Av Erhan Şakar.

Dava : Davacı prim itiraz komisyonu kararının iptalini istemiştir.

Mahkeme, anılan prim itiraz komisyonu kararının 147,80 lira dışında kalan kısmının iptaline karar vermiştir.

Hüküm, davalı Avukatı tarafından temyiz edilmiştir.

Türk Ulusu adına yargı yetkisini kullanan Yargıtay 10 ncu Hukuk Dairesinin Başkanı Mustafa Çemberci ve Üyeleri Nurettin İstemi, İdris Gürsoy, M. Doğan Mutlu ve Cahit Kayı'nın katıldığı 29.11.1974 tarihli oturumda, Tetkik Hâkimi Gülsevin Erkan tarafından düzenlenen raporla dosyadaki kâğıtlar okunduktan ve temyiz isteğinin süresinde olduğu anlaşıldıktan sonra işin gereği düşünüldü ve aşağıdaki karar tesbit edildi.

Bu davada çözümlenmesi gereken sorun, hangi durumda gerçek bir çıraklık ilişkisinden sözedilebileceği ve çırakların Sosyal Sigortalar Kanunu açısından sigortalı Kanunu açısından sigortalı sayılıp sayılmayacakları sorunudur.

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 3 ncu maddesinin 55 nci fıkrasının (B) bendine göre, «özel kanunda tarihi ve nitelikleri belirtilen çıraklar hakkında, çıraklık devresi sayılan süre içinde analık, mahlülük, yaşlılık ve ölüm sigortası ile bu kanunun 35 nci maddesi hükümleri uygulanmaz.»

Şu duruma göre, çıraklar belirli sigorta kolları ile (hastalık, işkaza ve meslek hastalığı sigortası kolları) sınırlı olarak sigortalı sayılmıştır. Bent hükmünde söz edilen özel çıraklık kanunu bugüne kadar çıkarılıp yürürlüğe konulamamıştır. Ve yasa'da, bu durumda ne yolda hareket olunacağı belirtilmemiştir. Görülüyor ki çıraklar konusunda uygulamada yasal biri boşluk ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, yargıç, anılan düzenleme boşluğunu, Sosyal Sigorta Hukukunun istek ve gerekleriyle bağdaştır biçiminde doldurmak hak ve yükümlülüğünü taşır.

Kanun koyucu, kural olarak hizmet ilişkisiyle bağlı kişileri 506 sayılı yasanın kapsamına almış; ayırık durumları açıkça belirtmiştir. Bu arada yukarıda da belirtildiği üzere Çıraklar sınırlı olarak sigortalı sayılmıştır. Özel yasası çıkmadığından Borçlar ve İş Yasası Hükümlerine göre çırak sayılanları bu sigorta dallarından Hastalık, İş Ka-

zası ve Meslek Hastalığı Sigortasından yararlanmaları gereği açıktır.

Özel Yasa, çırak deyimine giren kişileri daha geniş veya dar anlamda alabilir, çıraklığı bir süreye bağlayabilir ve statüsünü düzenleyebilir.

Anayasa'nın 48 inci maddesi, herkesin Sosyal Güvenlik hakkına sahip olduğunu kabul ederken bu hakkın sağlanması ödevini devlete yüklemektedir. Kanun koyucu, 506 sayılı Yasa'da çıraklar konusundaki amacını «sınırlı sigorta» biçiminde belirlemiştir. Bugün; «çıraklık anlaşması Borçlar Yasasının hizmet akdi bölümünde düzenlenmektedir. Anılan Yasa'nın 318 nci maddesi, küçükler veya kısıtlılarla yapılacak anlaşmanın yazılı şekil şartını» 330 ncu madde ustanın çırağın eğitimi, yetiştirilmesiyle ilgili görevlerini, 342 nci madde ise tecrübe süresini düzenlemiş, bunun dışında hizmet akdi hakkındaki hükümlerin benzetme yoluyla çıraklık akdine tatbik edilmesini kabul etmiştir. İş Yasası'nın 5 nci maddesi, 18 yaşını bitirmemiş çırakları İş Kanununu kapsamı dışında bırakmaktadır. Bundan anlaşılıyor ki, çırakların küçükler olması varsayımı ile statülerinin özel yasalarınca düzenlenmesi amacı güdölmektedir. İş ve Sosyal Sigorta Yasalarını tamamlama

yacak olan çıraklık yasasının bugüne kadar çıkarılamayışı, çalışma hayatımızda büyük bir eksikliklerdir. Herhalde, yürürlükteki yasalara göre çırak sayılanlara hastalık, iş kazası ve meslek hastalığı sigortalarının uygulanması kanun koyucunun amacına, sosyal ve yasal gereklere uygun düşecektir.

Diğer yandan, uygulamada çıraklığın yozlaştırıldığı, salt işgücünden yararlanılan kimselerin çırak adı altında işyerine alındığı ve yasa yükümlerinden kaçıldığı görülmektedir. Bu bakımdan, sözleşmede diğer tarafa verilen ada göre değil gerçek çalışma ilişkisine bakarak bir kimsenin işçi ve çırak olduğu saptanmalıdır.

Çıraklık sözleşmesinde anlaşmanın üstün niteliği, bir meslek ve sanatın öğrenilmesidir. Ufak menfaatler karşılığında işverenin kişisel işlerinin görülmesi, üretimle ilgili çalışmalara katılma, meslek ve sanat öğreniminin arka plânı tutulduğu durumlarda çıraklık ilişkisinden bahsedilemez. Burada önemli olan, işverene ve işyerine katkıdır ki ancak bir iş ve hizmet ilişkisi durumunda söz konusu olur ve işçiye bütün sigorta kolları uygulanır.

Mahkeme, verilen çıraklık anlaşması hükümlerini bu açıdan incelemiş değildir.

Bu bakımdan çıraklık anlaşmasında yazılı hak ve yükümler üzerinde durup çalışma ilişkisinin gerçek hukukî niteliği saptanmadan verilen çırakların sigortalı sayılmıyacaklarını kabul eden mahkeme kararı, usul ve yasaya aykırı olup hükmün bozulmasını gerektirir.

SONUÇ : Yukarda açıklanan nedenlerle hükmün **BOZULMASINA** 29.11.1974 gününde oybirliğiyle karar verildi.

Başkan

Mustafa Çemberci

Üye

Üye

Nurettin İstemi

İdris Gürsoy

Üye

Üye

H. Doğan Mutlu

Cahit Kayı

Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 24.11.1956 tarih 7158 esas 7634 karar sayılı kararı : «akitler kendisine verilen ada göre değil, gerçek faaliyetinin şekline göre bir kimsenin çırak olup olmadığını karara bağlamak gerekir. Eğer çıraklık sözleşmesi çırağın yalnız işi öğrenmesi maksadıyla yapılmış ve esas itibarıyla bu yolda uygulanmış ise; aktin üstün vasfı yalnız çırağın işi öğrenmesinden ibaretse; hatta çırak bu öğrenme karşılığında bir ücret ödemekte veya işi öğrendikten sonra ileride aynı iş-

yerinde diğer işçilerden daha az ücret almak veya aynı ücretle daha uzun zaman çalışmak gibi, işverenin yararına bir borç altına girmiş olsa bile bu sözleşme çıraklık aktidir ve hizmet veya iş aktifleri içinde sayılması imkânsızdır. Ancak işverenden ücret, yemek, yatma

yeri gibi menfaatler sağlayıp da buna karşı bilgisini arttırmakla beraber aktin gayesi olarak işverene menfatler sağlıyorsa tatbikatta ve âdet bakımından çırak sayılsa bile kendisi işçi, sözleşmeside çıraklık değil iş sözleşmesidir» şeklindedir.

peçya

Sevk ve İdarede Ceza

Çeviri : Turgay BERKER

İçimizden çoğu ceza uygulamakta mahirdir. Ceza kelimesi her zaman fiziki uygulama olarak anlaşılmamak gerekir. Bazen ceza insanların hislerine, inançlarına ve faaliyetlerine hücum etme gibi nazik görünümde ortaya çıkabilir. Belli başlı silâhlar kelime ve jestlerdir. Bu silâhlar insanlar arasındaki sosyal mesafenin açılmasına hizmet ederler.

Sevk ve idare anlayışında çalışmanın değerlendirilmesi yapılan işten fazla yapan kişiyi hedef alır ve olumsuz olursa buna cezalandırma denilecektir.

Cezalandırma yolunun seçimi için üç ana sebep vardır.

Birinci olarak biz karşısındaki

tavır ve davranışını utanarak değiştirmesi için tenkidlere gireriz. Bu tutumla gayeye kişinin yanlış olduğunu hissettiğimiz davranışına hücum ederek erişilmek istenir. Fakat insanları tenkid, tenkid edene itimat ve saygının var olduğu ve tenkid edilen konunun iyiye dönüşük olduğunun psikolojikman kabul edildiği hallerde olumlu netice verebilir.

Öyle olduğu hallerde bile sözlü cezalandırma her zaman, hele idarecinin istediğini iyice belirlememesi halinde beklenen gelişim ve reforma ulaşmayı sağlayamaz.

Öyle olduğu hallerde bile sözlü cezalandırma her zaman, hele idarecinin isteğini iyice belirlememesi

halinde beklenen gelişim ve reforma ulaşmayı sağlayamaz.

İkinci olarak sözlü ceza, tabir caizse, bir nevi hesaplaşma için verilir. Hesaplaşmadan maksat göze göz dişe diş olmaktadır. Bu nedenle size birisi sözle hücum ettiğinde genellikle aynen cevap verme eğilimi ve her iki taraf için nefsinin koruma ve diğerine hücum etme davranışı doğar. Bu tutum sonuç olarak her halde meselelerin çözümüne yardımcı olmaz.

Ceza yolunu tercihte bir üçüncü sebepte mükâfat peşinde olmamızdır. Bu yol bir şahsın diğerini kendi standart ve arzularına zıt hareket ettiğini gördüğünde olur. Her iki taraf bir hatanın yapıldığında anlaşılırlarsa zarar verenin her çeşit tavizi kabul etmesi normal olacaktır. Çok kerre biz bunu sözlü özür dileme ile yaparız. Fakat bir kimse hatasını kabul eder ve bunun içinde cezalandırılırsa artık ödün vermesi zor olur.

Meseleleri çözümlemede ödün verme çok önemli yer tutar. Konuşmalarda yanlış anlama çok genel bir olaydır. İdareci bu durumda karşısındakinin yanlış anladığını söyleyebilir veya özür dileyerek yeni açıklama yapabilir. İkinci davranışın tercihinde idareci suçlu bulmadan çok hatayı kabul etmektedir. Bu tutumda ödün hatanın

kimde olduğu dikkate alınmadan anlaşılma yetersizliğine verilmektedir.

Bu olgun bir idarecinin işidir. Kendisi yanındaki elemanları cezalandırmaktan çok olumlu düşünmeğe teşvik etmektedir. Bu yolun tercihinde problemi ön plâna alan bir yaklaşıma girmek lüzumludur.

Örneğin, yardımcılarınızdan birisinden satışların arttırılmasını teminen sürüm yapılabilecek yeni muhtemel bölgeler hakkında rapor istiyorsunuz. Rapor elinize iki gün geç geliyor. İfadesi güçsüz ve içinde gramer hataları var. Raporun yapısı, tanzim tarzı açık değil. Başında özet takdim ve içindekiler kısmı yok. Ve son olarak rapor beklediğiniz bölgenin sadece yarısını kapsıyor. Yardımcınız size geliyor ve raporun verilen süre içinde hazırlanmasının çok zor olduğunu söylüyor.

Bu örneği gereğinin yapılabilmesi için seçilebilir iki yaklaşımın mukayesesinde esas olarak alalım. Söz konusu yaklaşımlardan birisi cezayı diğeri de problem çözümünü ön plana almaktadır.

Mukayese gayesiyle sevk ve idarecinin beş temel problem çözme metodunu kullanarak çalışanlarca verilebilecek cevapları inceleyelim. Bu yöntemlerden bazıları

problem teşhisine yine diğer bazıları da çözüme yol göstermektedir:

Danışma Yöntemi : Bu yöntemde idareci problem hakkında soru sorar veya bilgi verir. Gayesi kendisi ve ilgililer için daha bilginin derlenmesini temindir.

Düşünme Yöntemi : Yine bu yöntem problem teşhisinde kullanılır. İdareci problemi sunan taraftan açıklanan hususlar ve sair tali meseleler üzerinde düşünür. İlgilendiği husus problemlerin doğuşuna sebebiyet veren hisleri anlamaktır.

Görüşme Yöntemi : Bu yöntem problem çözümünü ön plana alan yöntemdir. Burada idareci pazarlık yapma durumundadır. Kendisi önce birşeyler verir ve karşılığında birşeyler bekler.

Tatbiki Yöntem : Bu da çözümü ön plana alan bir başka yöntemdir. İdareci işin yapılmasına ilişkin yol gösterdiğinde tatbiki yöntemi kullanmaktadır.

Talimat Yöntemi : İdarecinin yardımcılara neyi nasıl yapmalarını söylemesi çözümü ön plana alan metodlardandır.

Muhakkak olan bir şey varsa bizlerin bu yöntemlerden birisini günlük hayatımızda kullanmakta olduğumuzdur. Önemli olan eldeki duruma göre hangisinin kullanılacağı

çağını tesbit etmektir. Bu yöntemler aşağıda cezayı ve problem çözümünü ön plana almak üzere örneklerle açıklanmışlardır.

Cezayı Ön Plana Alan Yaklaşım Tatbiki Yöntem :

İşi bundan daha iyi yapabilirsiniz. Sizin yerinizde olsam raporu yeniden dikkatle gözden geçirir ve genişletirdim. Bu kerre belki zamanında bitirmeğe çalışırsınız.

Talimat Yöntemi :

Bu rapor zayıf. Standardın altında kalmış. Yeniden hazırlanmasını istiyorum. Gramer hataları istemem, içindekiler ve özet sonuç kısımlarını ekleyiniz. Kapsadığı bölgeleri genişletiniz. Bu kerre mazet istemiyorum.

Danışma Yöntemi :

Zamanını nasıl geçiriyorsun? Bu rapor iki gün gecikti. Bunun bir izahı olmalı.

Görüşme Yöntemi :

Raporu al götür ve hafta sonuna bitmiş getir yoksa bu tip işi sana vermeyeceğim. Bu senin son şansın.

Problem Çözümünü Ön Plana Alan Yaklaşım

Raporun daha açık kaleme alınmasını ve diğer bölgeleri kap-

samına almasını isterdim. Üzerinde birkaç gün daha çalışsanız ve sonucu hafta sonu bana gösterse-niz?

Bu raporun gramer bakımından düzeltilmeğe ihtiyacı var. Özet so-nuçla, içindekiler kısmınıda ekle-yin. Kapsamını genişletin. Cuma günü raporu bitmiş olarak masam-da istiyorum.

Rapor hazırlanırken ne prob-lemelerin oldu anlat bana?

Raporda neye dikkat verilmesi gerektiğini belirttim. Hafta sonuna yeni şekliyle bana ver Bu kerre is-tediğin zammı dikkate almak isti-yorum.

Cezayı ön plana alan yaklaşım-da cevabın şeklini açıklamak için sıfatlar kullanılır. Bu sıfatlar tak-dirden ziyade olumsuz olup tenkid de ifade ederler. Verilen cevaplar ise görevle birlikte kişiye de hücum ihtiva ederler.

Problem çözümünü ön plâna alan cevaplarda da icraatın yeterli olmaması yönünden tenkid vardır. Ancak, önemli bir fark olarak bu-rada kişinin kendisine hücum ol-maz. Meselenin merkezi görevdir, kişi değildir. Söz konusu problem hakkında ya soru sorulur veyahut-ta gerekli olanı belirtir çözümler sunulur.

Bir idari üniteye işler kötü gittiğinde genellikle suçlu aranır.

Fakat bu tutum çok kere kaçınma davranışını neticelendirir. Herkes kendi özel mazeretini yaratmağa çalışır.

Hatanın tesadüfi olduğu hal-lerde cezalandırma yerine olaylar-dan yeni şeyler öğrenmek faydalı olacaktır. Aynı hatadan kaçınılma-sı için ne yapılması gerekliliği hu-susunda fikir istenirse çalışanların yeni katkılarını da temin imkan dahiline girecektir. Mesele böyle-ce suçlu teşhisini gerekli kılan fer-di dava olmaktan çıkarılmış bulun-maktadır. Burada gaye duruma iş icraatını geliştiren organizasyonel faktörler açısından bakmaktır.

Diğer yandan hatanın kasıtlı ol-duğu hallerde reform veya başka hissedilen adaletsizliğe dikkati çekmek gayesiyle açıkça kasten yapılmışsa durum problem teşhi-sini gerektirmektedir.

Kasıtlı ve kazai hataların ayır-rımı problem çözümünde kritik bir husustur. Her hatanın sanki kas-ten yapılmış gibi işlem görmesi problem çözüm olanağını azaltacaktır; suçlu aranması artacak ve çalışanlar cezadan kaçma yolları-nı aramağa koyulacaklardır.

Ortamın hataları ayırdığı du-rumlarda kişilerin diğer kişileri cezalandırmaları yerine hatalar-dan birşeyler öğrenmeleri ve te-kerrürlerini önleyic iayarlamalara girişmeleri olanak dahilinde ola-caktır.

**Dergimizi
Yaşatmak için
Lütfen
Yazı Gönderiniz
ve
ilân Teminine
Çalışınız.**

İKTİSAT
DERGİSİ

ARSLAN

tek

veya

BLOK

•yapı

• ateş tuğlası

ateş harçları

izolasyon tuğlası

EYÜP — İSTANBUL

Feb. 23 22 10

Mz. 44 30 40

st

probleminiz
boru veya boruprofil ise

BORUSAN

bol esidi , üstün kalitesi
ve teknik servisi ile
hizmetinizde

BORUSAN

BORU SANAYİİ ANONİM ŞİRKETİ

İSTANBUL

1958

Merkez : Meclisi Mebusan Cad.No:325 Kat:1 Salıpazarı -İstanbul Tel:44 74 80 (5Hat)

• pazarlama ve piyasa araştırmaları
• gazete • televizyon • radyo reklamları
• matbaacılık • fuarcılık • grafik •

• cağaloğlu yokuşu 39 kat 5 istanbul

27 26 06 • 26 65 24

TÜRKİYE
GARANTİ BANKASI

Kuruluşu 1946
Sermayesi 160.000.000. - TL.

Her türlü
bankacılık
hizmetleri için,
yurt sathına dağılmış
bütün şubeleriyle,
daima emrinizdedir.

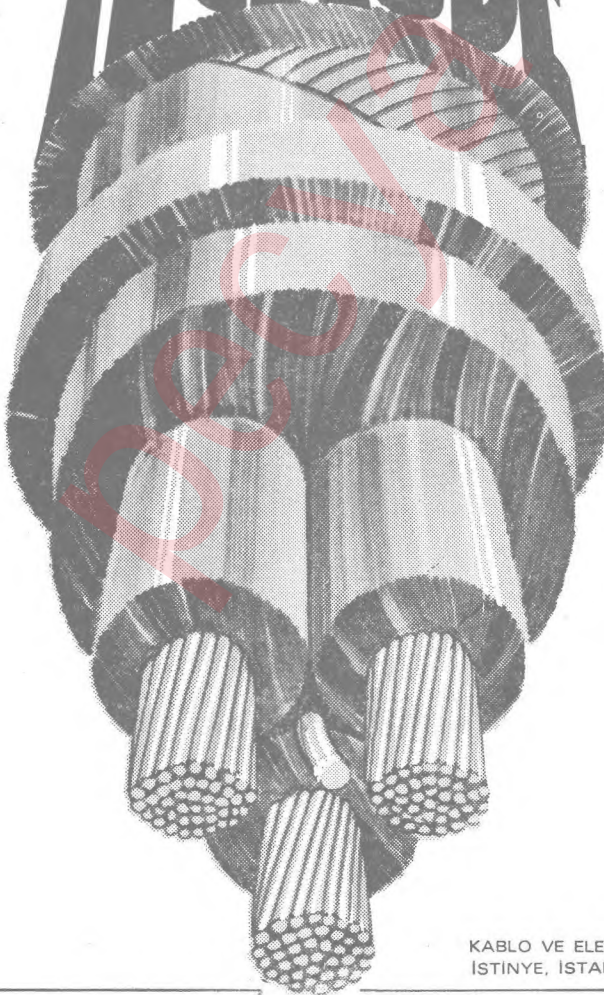

TÜRKİYE
GARANTİ BANKASI

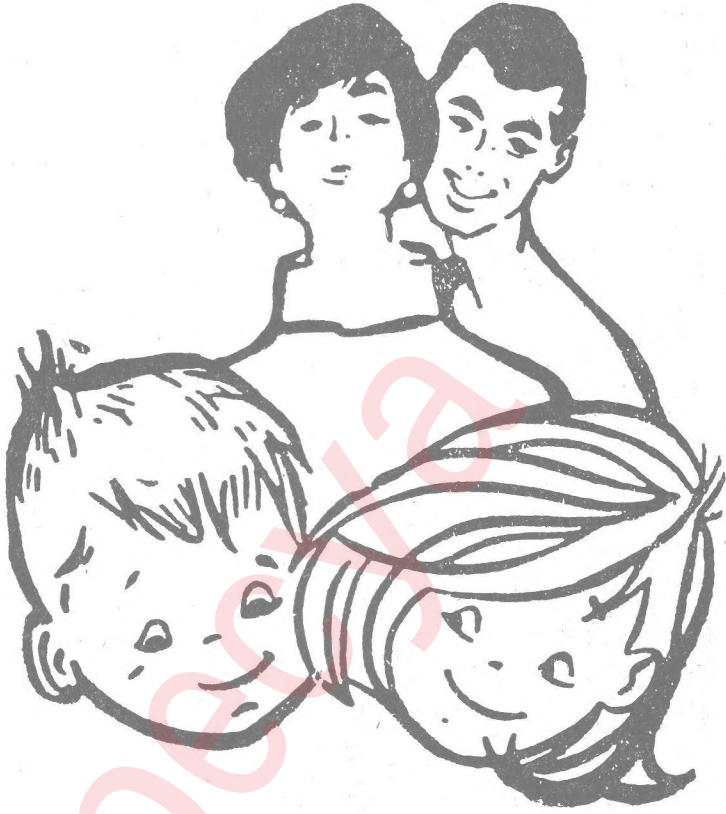

20 yıldır kablo yapıyor KAVEL.
Evlerde kullanılan tesisat
kablosundan, yüksek gerilim
yeraltı kablosuna kadar.
Bir de emaye bobin teli var.
KAVEL'in bu 20 yıl içinde
yaptıkları arasında.
Kaliteli elektrik cihazlarında
özellikle tercih edilen
emaye bobin teli.
KAVEL, kabloda güvenilir bir
isim olmak için uğraşiyor,
didiniyor tam 20 yıldır.

Müşterilerimize baktığımızda
anlıyoruz bu güvenin varlığını.
Hepsi de, yaptıklarıyla
başkalarına güven veren
kuruluşlar.
Bundan sonraki 20 yıllarda da
uğraşıp didinecek KAVEL,
yarattığı bu güveni
sürdürmek için.

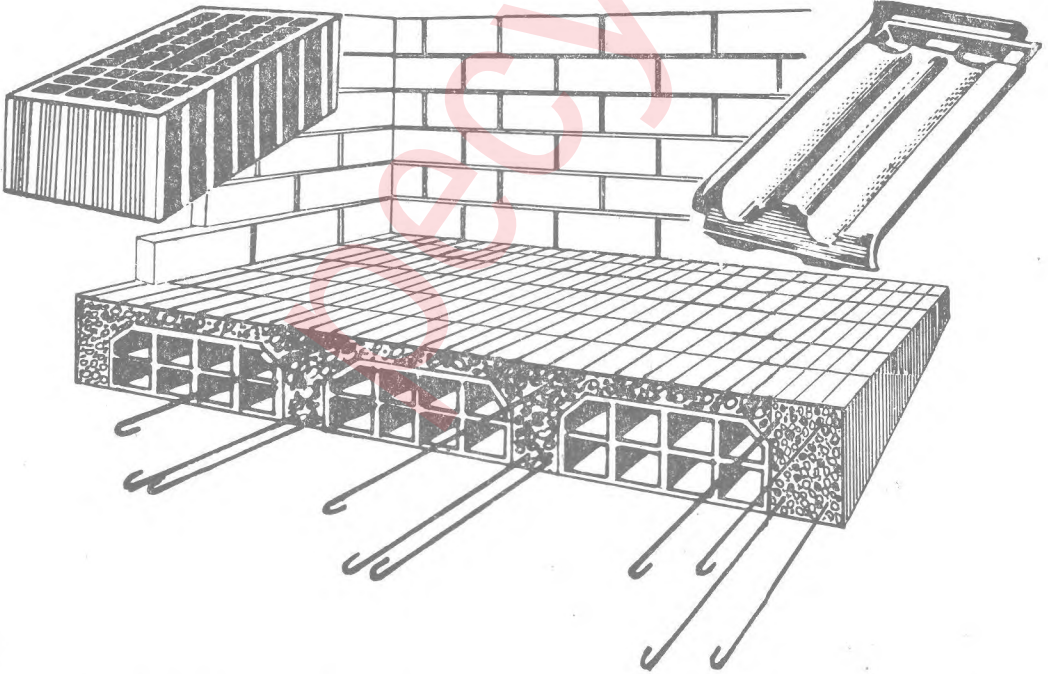
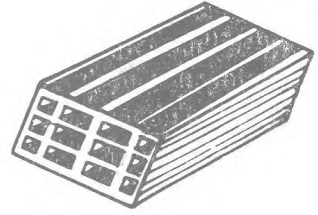
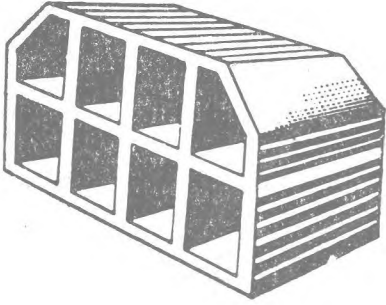
KABLO VE ELEKTRİK MALZEMESİ A.Ş.
İSTİNYE, İSTANBUL Tel: 63 34 00

**ANADOLU
BANKASI**

TUĞLA-KİREMİT ve ASMOLEN FABRİKALARI

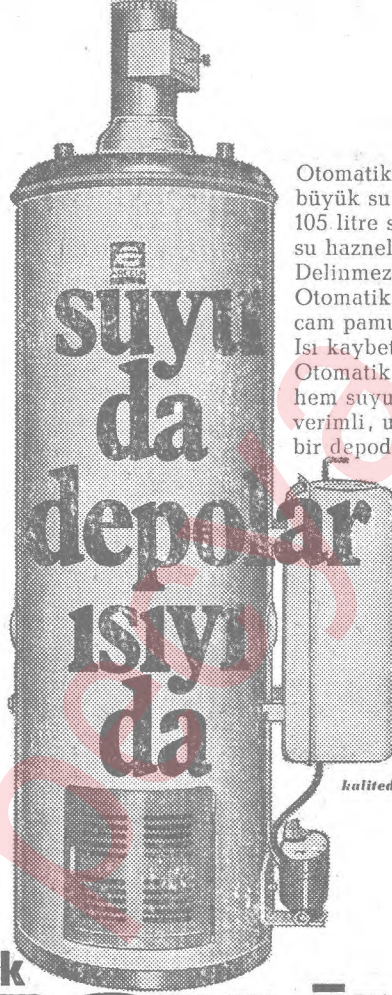
KADIKÖY SATIŞ BÜROSU

Mühürdar Fuat Bey Sokak Talas İş Hanı kat 1
Kadıköy-İstanbul Tel.36 13 42- 36 48 98

İSTANBUL SATIŞ BÜROSU

Meclisi Mebusan Cad. Arhan Salıpazarı-İstanbul
Tel. 45 50 00

Harbiyedeki YAPI ENDÜSTRİ MERKEZİ'nde bulunan standımızın görülmesini rica ederiz.

Otomatik Arçelik termosifonu büyük su kapasitelidir. 105 litre su alır. Emaye su haznelidir. Çift cidarlıdır. Delinmez, paslanmaz. Otomatik Arçelik termosifonu cam pamuğu ile tecrit edilmiştir. Isı kaybetmez. Otomatik Arçelik termosifonu hem suyu, hem ısıyı koruyan verimli, uzun ömürlü bir depodur.

Genel Satıcıları:
BEKO TİCARET A.Ş.
Tel.: 49 00 39
BURLA BİRDERLER ve Şti.
Tel.: 45 52 00

kalitede öncü... fiyatta elçi

otomatik

ARCELİK
termosifonu

zamanınız pahalı mı?

TÜRKİYE HALK BANKASI,
küçük tasarruflarınız kadar,
zamanınızın'da çok değerli olduğu
çağımız yaşantısında,
süratli hizmeti gaye edinerek
modern bankacılık uygulaması,
ile daima hizmetinizdedir.

TÜRKİYE HALK BANKASI
halkın bankasıdır